

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE IORGA LA EVOLUȚIA BIBLIOLOGIEI ROMÂNEȘTI*

PAULA BALHUI

(*Doctorand, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”*)

INTRODUCERE

Ca parte a memoriei colective, biblioteca este din cele mai vechi timpuri liant între cultura orală și cea scrisă. Istoria bibliotecilor implică o paletă largă de activități, ce include „circulația cărților și efectele acestora, climatul psiho-social, relația cu Puterea, cu Religia, cu Societatea”¹.

De la simple depozite cu acces restricționat și adresabilitate limitată, încă din Antichitate, bibliotecile au fost o componentă importantă a evoluției culturale. Ca urmare a nevoii de educație în comunități, biblioteca a contribuit, prin intermediul scrisului, la progresul economic și social al societății. Eforturile generațiilor de erudiți de a conserva colecții valoroase, pentru posteritate, au fost de multe ori încetinite de vicisitudinile vremii, unele provenite din cauze naturale, altele declanșate de oameni. În strânsă corelație cu evoluția omenirii, de la marile imperii antice, la Epoca Luminilor și revoluțiile identitare ale națiunilor din secolul al XIX-lea, bibliotecile au supraviețuit și s-au adaptat nevoilor comunitare.

În concordanță cu peisajul cultural european, în spațiul românesc, până în secolul al XIV-lea, vorbim preponderent de biblioteci mănăstirești, ulterior există dovezi de biblioteci cu accesibilitate extinsă. De la mijlocul secolului al XV-lea, se intră în procesul de „laicizare treptată a colecțiilor bibliotecilor, interesul pentru lectură diversificându-se, nemaifiind prioritar teologic”². Relația biserică-școală-biblioteca marchează și secolul XVI, iar mănăstiri precum Tismana, Cozia, Neamț și biserici ca cea din Scheii Brașovului, Biserica Neagră din Brașov sau capela

* Material din lucrarea de doctorat: *Iorga și biblioteca. De la ideea culturalizării maselor la moștenire culturală*.

¹ Gheorghe Buluță, *Apariția și dezvoltarea bibliotecilor. Scurt istoric al legislației de bibliotecă*, în Mircea Regneală (coord.), *Tratat de biblioteconomie*, vol. I, București, Editura Asociația Bibliotecarilor din România, 2013, p. 131.

² Victor Petrescu, *Apariția și dezvoltarea bibliotecilor românești*, în Mircea Regneală (coord.), *op. cit.*, vol. I, p. 171.

Sfântul Iacob din Sibiu au coagulat în jurul lor puternice centre culturale, deținătoare de biblioteci.

„Pe parcursul a două secole (XVII și XVIII) peisajul bibliotecilor din România s-a diversificat, știrile sunt mai bogate, tipurile de bibliotecă mai numeroase. În timp ce vechile biblioteci din mănăstiri și de pe lângă biserici servesc și învățământului, în vreme ce în Transilvania episcopii, canonicii și nobilii își îmbogățesc bibliotecile cu carte europeană, orașenii cu dare de mână au și ei mici colecții, pe care le lasă uneori prin testament sau le donează bibliotecilor religioase și școlare. Contribuie la creșterea acestora și numeroși profesori și studenți întorși din străinătate”³. Misiunea începută de bibliofili precum: Nicolaus Olahus, Johannes Honterus, mitropolitul Antim Ivireanul, Udriște Năsturel, stolnicul Constantin Cantacuzino și domnitorii Constantin Brâncoveanu și Constantin Mavrocordat este continuată și de alte nume sonore, care au marcat destinul bibliotecilor românești.

Comerțul cu carte din secolul al XIX-lea impulsionează apariția de biblioteci pentru publicul larg, sub forma cabinetelor de lectură aparținând de librării sau societăți de lectură⁴. Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi, C.A. Rosetti, E. Winterhalder, Fr. Walbaum, Adolf Henning au fost printre intelectualii deținători de tipografii și promotori ai comerțului de carte în spațiul românesc. Aceștia au avut o contribuție esențială în privința facilitării accesului la cărți și a stimulării interesului pentru lectură.

Lectura publică se intensifică în spațiul românesc, impulsionată de ideile luminate, după modelul european „al laicizării, al dezvoltării unei burghezii doritoare de progres și de putere, conștientă de valoarea cunoașterii”⁵. Comparativ cu marea masă a populației, care era analfabetă și trăia la limita subzistenței în mediul rural și în mahalalele din marile orașe, Iașul, Bucureștiul, Sibiul și Brașovul ofereau medii de producție și circulație a culturii scrise.

Cadrul juridic în țările române, pentru dezvoltarea rețelelor de biblioteci, a fost oferit de Codul Calimah din 1817⁶. Regulamentele Organice din Valahia (1831) și Moldova (1832) prevedeau fonduri pentru biblioteci, colectare de cărți și manuscrise și

³ Gheorghe Buluță, *Scurtă istorie a bibliotecilor din România*, București, Editura Enciclopedică, p. 73.

⁴ Primul cabinet de lectură românesc a fost înființat în București de Walbaum și Weise, librării Curții, care în 1826 înființează prima librărie din Țara Românească. În Moldova primul cabinet de lectură se înființează în 1830, la prima librărie din Iași a lui Ioan Bogusz. Paul Oprescu, *Înființarea și dezvoltarea bibliotecilor publice românești în epoca Regulamentelor Organice*, în „Studii și Cercetări de Bibliologie”, nr. 1, 1955, p. 62–63.

⁵ Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 36.

⁶ Prevedea condițiile de păstrare și stăpânire a unei biblioteci private. Gheorghe Buluță, *Evoluția biblioteconomiei*, în Mircea Regneală, *op. cit.*, p. 390.

înființarea de biblioteci⁷. Regulamentul școalelor (ca Anexa nr. 4 din Regulamentul Organic din Valahia – 1833), Regulamentul școalelor publice din Moldova (1835), cu cinci articole referitoare la biblioteci⁸ și Regulamentul școlar (1851) au culminat cu prevederile Regulamentului pentru biblioteci publice (1864)⁹. S-au pus bazele „primului sistem național de biblioteci, organizat pe trei categorii de instituții: biblioteci didactice speciale, biblioteci comunale, biblioteci publice centrale (la București și Iași)”¹⁰.

Instituționalizarea lecturii publice a fost reglementată pe deplin prin măsurile lui Petrache Poenaru, care în 1840 decidea „înființarea unor «biblioteci cuprinzătoare cu orice cărți s-ar publica și s-au dat în tipar în limba română, ori tălmăcite ori compuse de autori», în 15 reședințe de județ. Administrate de către un profesor, aceste nuclee de biblioteci publice erau compuse din câte un dulap și li se aloca din bugetul anual o sumă de 200 lei pentru achiziții de carte”¹¹. Spiru Haret, în calitate de ministru al Instrucțiunii Publice, a continuat procesul de culturalizare a maselor populare, prin decizia Departamentului Instrucțiunii Publice și al Cultelor din 1898, când s-a propus înființarea a 320 de biblioteci populare „pe lângă școlile rurale, câte zece în fiecare județ”. În Transilvania aflată sub stăpânirea austro-ungară, acțiunile ce vizau înființarea de biblioteci erau dublate de un puternic curent ideologic românesc. Aceste inițiative erau coordonate de asociații și societăți culturale românești. În 1899 a fost elaborat de către Asociațiunea pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), un Regulament pentru înființarea și administrarea bibliotecilor populare. În același an, ASTRA a introdus un Regulament pentru înființarea și administrarea bibliotecilor populare ale asociațiunii¹².

Organizarea unei colecții de bibliotecă de interes național era o necesitate în contextul progresului cultural. Ioan Bianu¹³ afirma: „câte greutate au trebuit învinse de ai noștri pentru cercetări prin biblioteci străine după elemente necesare acestor

⁷ Se decide înființarea Bibliotecii Colegiului Sfântul Sava, deschisă publicului în 1838 și cu o filială la Școala Centrală din Craiova.

⁸ Se precizau informații despre reglementarea depozitului legal și atribuțiile bibliotecarului. Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, și urm., p. 39.

⁹ Legea învățământului din 1864 omite biblioteca, dar se întocmește Regulamentul pentru biblioteci publice, reprodus în „Anuarul Universității Iași”, 1895/1896, p. 276–286.

¹⁰ I. Brezoianu, *Reformele românilor sau Colecțiune de toate legile și regulamentele intruduse în administrația României dela 1859 Ianuarie, până la 1864 Octombrie*, București, Tipografia Ștefan Rasidescu, Librăria Socescu, 1964, p. 726–732; Gheorghe Buluță, *Evoluția biblioteconomiei. Scurt istoric al legislației de bibliotecă*, și urm., p. 391.

¹¹ Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, și urm., p. 40.

¹² Din ASTRA au făcut parte importanți bibliofili ai vremii: George Barițiu, Timotei Cipariu, Ioan Pușcariu, Andrei Șaguna. Biblioteca publică ASTRA a fost înființată în 1861.

¹³ Profesor la Liceul Sfântul Sava în 1881, membru corespondent al Academiei Române din 1887, membru titular din 1902, secretar din 1927 și președinte al Academiei Române între 1929–1932, director al Bibliotecii Academiei între 1884–1935.

studii”¹⁴. Erudiții vremii au sesizat lipsurile legate de centralizarea celor mai valoroase colecții din bibliotecile românești, dezorganizarea și personalul necalificat, care îngreunau accesul publicului larg la fondurile bibliotecilor. Alexandru Odobescu¹⁵ înainta, pe 29 mai 1861, un Memoriu către Ministerul Instrucțiunii, prin care atrăgea atenția asupra necesității înființării unei Biblioteci Naționale¹⁶, unde să fie adunate „toate manuscrisurile și cărțile vechi ce stau lepădate, neîngrijite și neîntrebuințate prin diferite mănăstiri, care [...] sunt amenințate de a se pierde cu totul”¹⁷.

Rolul de păstrător al tezaurului cultural scris din spațiul românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a fost asumat de Biblioteca Academiei Române. Purtând inițial numele de Biblioteca Societății Academice Române, din 1867 și-a asumat rolul de custode al donațiilor marilor cărturari români. În cei 58 de ani de activitate la conducerea Bibliotecii Academiei Române, Ioan Bianu este considerat părintele biblioteconomiei moderne românești. În calitate de director, el a început un proces intens de sistematizare și organizare a activităților specifice bibliotecii. I. Bianu a făcut posibilă transformarea Bibliotecii Academiei în cea mai importantă bibliotecă românească, etalon și reper pentru toate celelalte biblioteci publice și particulare din țară. Regulamentul pentru Biblioteca Academiei (1884), contribuția la întocmirea Legii depozitului legal (1885)¹⁸, organizarea pe formate a fondului și separarea biblioteconomică a cărților și broșurilor de periodice (1903, 1905), introducerea sistemului de clasificare Otto Hardwing¹⁹ (1908) și ulterior trecerea, în anul 1915, la utilizarea Clasificării Zecimale Universale²⁰ (CZU), toate au stat la baza dezvoltării biblioteconomiei moderne românești și au schițat perspectivele de viitor ale acestei științe²¹.

¹⁴ Dan Simionescu, *Ioan Bianu – bibliograf*, în „Studii și Cercetări de Documentare și Bibliologie”, nr. 2–3, 1967, p. 184.

¹⁵ Al. Odobescu a inițiat studiul sistemic al cărții vechi românești. El a descoperit Liturghierul (1508) și Tetraevangheliarul (1512) lui Macarie. A salvat biblioteci vechi, pe care le-a adus la Biblioteca Centrală a Statului. A realizat primul Catalog alfabetic al Bibliotecii Academiei Române.

¹⁶ În anul 1901 Biblioteca Academiei devine Bibliotecă Națională, fondul de documente crește prin alipirea Bibliotecii Centrale de Stat din București și a altor biblioteci particulare; https://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ioan_Bianu (consultată în data de: 23.03.2025). Biblioteca Municipiului București este reînființată în anul 1935.

¹⁷ Dan Simionescu, *op. cit.*, p. 184.

¹⁸ Fiecare tipografie trebuia să trimită Bibliotecii Academiei câte trei exemplare din fiecare publicație.

¹⁹ Sistemul bibliografic de clasificare Otto Hardwing folosit inițial la Biblioteca Universității din Halle și preluat de bibliotecile din Europa centrală și de est. A fost introdus la Biblioteca Academiei pentru realizarea Catalogului pe materii, început în anul 1907.

²⁰ CZU reprezintă schema de clasificare a documentelor în funcție de subiectul tratat. Sunt 10 clase mari, divizate la rândul lor în câte 10 subdiviziuni. A fost realizată de Paul Otlet și Henri la Fontaine, personalități reprezentative pentru progresul biblioteconomiei.

²¹ https://biblacad.ro/wp-content/uploads/2022/05/TEZAU-NR10_2021-10.pdf (consultată în data de: 23.03.2025).

Nume de români destoinici, precum: August Treboniu Laurian²², Nerva Hodoș²³, Auxențiu Petruțiu²⁴, Ștefan Orășanu²⁵, Al. Sadi-Ionescu²⁶, Al. T. Dumitrescu²⁷ și Nicolae Georgescu-Tistu²⁸, au aliniat bibliotecile românești pe linia profesională a bibliologiei europene.

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE IORGA LA BIBLIOLOGIA ȘI BIBLIOTECONOMIA ROMÂNEASCĂ

Începând cu primul *Dicționar explicativ de bibliologie*²⁹, primul ghid pentru bibliotecari, *Manualul librarului și amatorului de cărți*³⁰, și până la primul periodic, *Buletinul bibliofilului*³¹, din Europa occidentală această nouă știință se înfiripă timid în spațiul românesc. Pașii în bibliologia românească sunt demarați de Petrache Poenaru, care în calitate de director al Eforiei Școalelor, în Țara Românească, a contribuit la realizarea primelor măsuri legislative. A elaborat primul regulament al unei biblioteci publice, respectiv *Regulamentul Bibliotecii Colegiului Național de la Sf. Sava din București* (1836). Odată cu măsurile impuse de el, se introduce și schimbul internațional de publicații.

²² August Treboniu Laurian (1810–1881), în calitate de director al Bibliotecii Centrale a Statului, a propus în 1859 comisiei formate din tipograful Erich Winterhalder, C.A. Rosetti și scriitorul Cezar Bolliac realizarea unui catalog alfabetic pe fișe mobile, completat cu un catalog sistematic. El este inițiatorul Fondului daco-romanica, cu lucrări despre istoria națională indiferent de limbă sau loc de apariție; cf. Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, și urm., p. 112.

²³ Nerva Hodoș (1869–1913), angajat al Bibliotecii Academiei Române. În 1913, împreună cu Al. Sadi-Ionescu, realizează lucrarea *Publicațiunile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, un important instrument de lucru în domeniul bibliografiei științifice.

²⁴ Auxențiu Pătruțiu, paleograf, care descifra iscăliturile de pe documentele vechi.

²⁵ Ștefan Orășanu, ajutor de bibliotecar la Biblioteca Academiei Române, se ocupa de completarea fondului de carte istorică străină.

²⁶ Al. Sadi-Ionescu (1873–1926), organizatorul Catalogului Sistematic al Bibliotecii Academiei conform Clasificării Zecimale Universale (CZU). A susținut un curs de biblioteconomie la Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie. A participat la organizarea de biblioteci la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, la Institutul Economic Român, Ministerul de Externe. A realizat un fișier documentar al articolelor de specialitate din periodice și un catalog colectiv al publicațiilor economice din bibliotecile bucureștene; cf. Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, și urm., p. 117.

²⁷ Al. T. Dumitrescu, bibliotecar expert în studiul cărților rare și al foilor volante.

²⁸ N. Georgescu-Tistu (1894–1972) a fost absolvent al Școlii Române de la Fontenay-aux-Roses. A urmat cursul Școlii de Bibliotecari de la Paris. A fost bibliotecar la Facultatea de Filosofie și Litere din București. Din 1932 a susținut cursul de bibliologie la Universitatea București, iar în 1938 a publicat primul volum de teorie bibliologică din România, sub titlul *Orientări bibliologice*, la Editura „Librăria Universitară” I. Cărbăș.

²⁹ Tipărit de Gabriel Peignot în Franța în 1802. Se folosește pentru prima dată termenul de bibliofilie.

³⁰ Apărut în 1810, în trei volume, a fost publicat de Jacques Charles Brunet.

³¹ Publicat în 1834, periodicul a fost fondat de Charles Nodier.

Termenul de *bibliologie* a fost folosit pentru prima dată de Bogdan Petriceicu Hasdeu³², în revista „Din Moldova”, de la Iași, în anul 1862³³. Este utilizat pentru o lungă perioadă de timp, cu sensul de *bibliografie* sau de „descrierea cărții”, dar avea și înțelesuri mai largi precum: clasificare a cărților după diferite criterii sau de întocmire a listelor de cărți și articole, corelate după subiect. În cadrul Școlii Practice de Arhivari-Paleografi³⁴, Al. Sadi-Ionescu predă primul curs de bibliologie în anul școlar 1925–1926. După o pauză de trei ani, cursul a fost reluat în 1929 de Nicolae Georgescu-Tistu³⁵. El este cel care face o separare între bibliografie, ce „se ocupă de descrierea și catalogarea cărților”, și biblioteconomie, care „se ocupă de organizarea bibliotecilor”³⁶.

În cadrul Institutului Social Român, secția de bibliologie avea drept scop „înființarea unei biblioteci științifice. Se dorea crearea și dezvoltarea unei rețele de biblioteci, în special a celor populare, reglementări juridice pentru cele publice și științifice, organizarea rețelei de biblioteci școlare”³⁷. În anul 1929, prin colaborarea dintre Nicolae Georgescu-Tistu și Dimitrie Gusti, s-a încercat, fără succes, realizarea primului chestionar tip pentru a face o statistică a bibliotecilor din țară.

Profesia de bibliotecar intră în faza de maturitate cu Ioachim Crăciun³⁸, care a susținut în anul 1932 cursul *O știință nouă: Bibliologia în învățământul universitar din România*, ulterior fiind publicat în 1933³⁹. Pionieratul întemeietorilor de școală bibliologică odată încheiat, trecerea la primele generații de specialiști a marcat evoluția profesională în aria de interes a bibliotecilor.

EXPERTIZA LUI NICOLAE IORGA ÎN ȘTIINȚA CĂRȚII

Interacțiunea lui Nicolae Iorga cu *bibliologia* s-a manifestat prin natura activităților sale intelectuale și s-a concretizat prin studiile sale privind istoria cărții, funcția socială și culturală a acesteia, tehnicile de realizare a manuscriselor vechi și multe alte activități bibliografice derulate pe parcursul vieții. „Cartea” în

³² Bogdan Petriceicu-Hasdeu (1838–1907) a fost profesor și bibliotecar la Iași. A propus un sistem propriu de clasificare și trei tipuri de cataloage: sistematic, „limbistic” și „alfabetic”. Este „prima încercare originală de biblioteconomie din țara noastră”; cf. Gheorghe Buluță, *Evoluția biblioteconomiei. O etapă de modernizare*, în Mircea Regneală (coord.), *op. cit.*, p. 401.

³³ Gheorghe Buluță, *Evoluția biblioteconomiei. Știința bibliotecilor sau biblioteconomia*, în Mircea Regneală (coord.), *op. cit.*, p. 393.

³⁴ Devine în 1931 Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie.

³⁵ Cursul ținut se numea *Studiul și organizarea cărții*. Este primul român care obține doctoratul în bibliologie în anul 1932.

³⁶ Gheorghe Buluță, Victor Petrescu, *Bibliologie românească. Idei. Portrete. Controverse*, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 1976, p. 149–159.

³⁷ Victor Petrescu, *op. cit.*, p. 196.

³⁸ Ioachim Crăciun (1898–1971) a lucrat în studenție la Biblioteca Academiei sub îndrumarea lui Ioan Bianu și Al. Sadi-Ionescu. A inițiat colecția „Bibliotheca Bibliologica”. A format viitoarele generații de bibliotecari, în calitate de profesor la Cluj.

³⁹ Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, și urm., p. 119.

accepțiunea lui Nicolae Iorga se apropie de sensul latin *charta* și *charte* în franceză, „adică documentul dat de rege drept binefacere («octroyée»), în care echivalentul nostru este «carte domnească». Deci are sens juridic. Pentru «hârtie» însă vede o origine grecească și din aceasta avem derivate: hârtoage, hârtilărit. [...] Iorga dă sugestia a două premise care pot contribui la rezolvare: pe de o parte act oficial suprem, iar pe de altă parte hârtia comună scrisă”⁴⁰.

Dan Simionescu⁴¹ îl considera pe istoric primul dintre cercetătorii români, care a pus bazele „tratării științifice a acestei teme de istorie culturală: istoria bibliotecilor. El a arătat rolul bibliotecilor vechi pentru dezvoltarea cercetării științifice”⁴². Afirmatia lui Dan Simionescu este confirmată de activitatea profesorului în cercetarea arhivelor și bibliotecilor din țară. Proasta organizare și condițiile precare de depozitare au fost permanent o piedică în identificarea și valorificarea documentară.

Nicolae Iorga este istoricul care clasifică bibliotecile românești vechi în: domnești, mănăstirești, boierești și școlare. Clasificarea din anul 1903 făcută de acesta, preluată ulterior și de alți cercetători în studiile tipărite și cursurile universitare, era concepută pe baza cercetării izvoarelor documentare⁴³. Trecutul istoric al bibliotecilor românești este adus la lumină în paginile diferitelor publicații ale vremii. Articolele: *Les bibliothèques de Roumanie*, publicat în „Revue Internationale des Archives, des Bibliothèques et des Musées”, în 1895, și *Vechile biblioteci românești sau ce se citea odinioară în țările noastre*, în revista „Floarea Darurilor”⁴⁴, reiterează rolul bibliotecilor în evoluția culturală a românilor și importanța acordată de Iorga acestui domeniu.

În comunicări și conferințe promovează aceeași idee. El detaliază informații despre cărți și biblioteci domnești și mănăstirești valoroase, precum cele ale stolnicului Constantin Cantacuzino, familiei Mavrocordat sau ale Mănăstirii Neamț sau Agapia⁴⁵. *Les bibliothèques de Roumanie* a fost de altfel și primul studiu despre bibliotecile românești scris într-o limbă străină. În această lucrare eruditul se axează pe trei direcții de cercetare: istoria bibliotecilor românești, rolul bibliotecilor românești în educație și păstrarea identității naționale și compararea sistemului de biblioteci românești cu bibliotecile occidentale.

Cunoașterea istoriei unor biblioteci românești este realizată prin contribuția bibliofilului la inventarierea unor biblioteci mănăstirești: Cernica (1902), Ghighiu (1904),

⁴⁰ Aurelian Sacerdoțeanu, *Nicolae Iorga despre carte și biblioteci*, în „Studii și Cercetări de Bibliologie”, nr. XIII, 1974, p. 9.

⁴¹ Dan Simionescu (1902–1993), specialist în incunabule și miniaturistică. Este autorul primului manual de bibliografie: *Curs de teorie a bibliografiei* (1976).

⁴² Dan Simionescu, *Biblioteca Academiei și Istoria bibliotecilor din România*, în „Studii și Cercetări de Bibliologie”, nr. XIII, 1974, p. 231.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ N. Iorga, *Vechile biblioteci românești sau ce se citea odinioară în țările noastre*, în „Floarea Darurilor”, anul I, 1907, p. 65–82.

⁴⁵ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga și biblioteca*, în „Studii și Cercetări de Documentare și Bibliologie”, nr. 2, 1965, p. 168.

Argeș (1904) și Văcărești (1914)⁴⁶. Savantul a făcut cunoscute aceste biblioteci prin intermediul lucrărilor *Manuscriptele mănăstirii Cernica* (București, 1902) și *Două biblioteci de mănăstiri: Ghighiu și Argeș* (București, 1904). Interesul acestuia pentru aceste biblioteci provine din dorința identificării de informații din documente și cărți vechi, necesare muncii sale în cercetarea istorică. Este bine cunoscut faptul că mănăstirile dețineau cărți manuscrise, a căror valoare era dată de unicitatea lor.

Inventarierea fondurilor din biblioteci confirmă implicarea lui Nicolae Iorga în procesul de organizare a activităților de bibliotecă la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. El a făcut posibilă valorificarea patrimoniului cultural scris, necunoscut până atunci publicului larg. A reușit, printr-o intensă muncă de cercetare, să valorifice acest tezaur cultural prin articole și lucrări de specialitate. Despre biblioteca de la Mănăstirea Neamț spunea: „În 1900 eu însumi am ridicat de la Neamț cărțile vechi... care zăceau prăfuite, dar în bună rânduială, într-o chilioară de la stânga porții, sub cămarile egumenului... aceste vechi volume cu scoarțele de stejar învelite cu piele neagră...”⁴⁷. Istoricul prezenta în studii, colecții de documente sau conferințe toate documentele sau cărțile cu valoare bibliofilă care-i deveneau obiect de cercetare. De fiecare dată încântarea acestuia era aceea a unui copil: „La Coșula din județul Botoșani, Iorga a descoperit în octombrie 1908 «un manuscript mare cu scrisoare modernă, care se dovede, spre uimirea și bucuria mea, a fi o traducere întreagă din Herodot»”⁴⁸.

Activitatea bibliografică a lui Iorga este foarte bogată și se regăsește în paginile publicațiilor: „Revista Istorică”, „Bulletin de l’Institut pour l’Étude de l’Europe Sud-Orientale”, devenită din 1924 „Revue Historique du Sud-Est Européen”, „Sămănătorul”, „Neamul Românesc”, „Neamul Românesc Literar” și „Floarea Darurilor”. Acești martori pereni dețin în paginile lor dovezi ale contribuției lui N. Iorga la dezvoltarea bibliologiei românești. Cărți prețioase din bibliotecile domnești sunt descrise, de asemenea, cu ocazia diferitelor conferințe ținute la Academia Română ce ulterior erau publicate, spre exemplu *Faze sufletești și cărți reprezentative la români – cu specială privire la legăturile „Alexandriei” cu Mihaiu Viteazul*, apărută în București, la Librăriile Socec, în 1915⁴⁹, și *Ceva mai mult despre viața noastră culturală și literară în secolul al XVIII-lea*, București, 1916⁵⁰.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Barbu Theodorescu, *Preocupări bibliografice în opera lui Nicolae Iorga*, în „Studia Bibliologica”, Institutul Pedagogic de 3 ani, Facultatea de Filologie, Secția de Biblioteconomie, Anul universitar 1964/1965, București, 1965, p. 89.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 90.

⁴⁹ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nicolae_Iorga_Faze_suflete%C8%99ti_%C8%99i_%C4%83r%C8%99Bi_reprezentative_la_rom%C3%A2ni_Cu_special%C4%83_privire_la_leg%C4%83turile_%E2%80%9EAlexandriei%E2%80%9D_cu_Mihaiu_Viteazul.pdf (consultată în data de: 07.05.2025).

⁵⁰ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nicolae_Iorga_Ceva_mai_mult_despre_vie%C8%99a_noastr%C4%83_cultural%C4%83_%C8%99i_literar%C4%83_%C3%AE_n_secolul_al_XVIII-lea.pdf (consultată în data de: 07.05.2025).

Pe linia promovării culturii românești peste hotare, bibliofilul și-a extins interesul și în aria analizei iconografice a cărților. La Congresul Internațional al Bibliotecarilor și Bibliofililor din 1923, susținea o comunicare despre ilustrația cărților vechi românești, cu titlul *L'Ornementation du vieux livre roumain*⁵¹. Acesta încadrează arta decorativă a cărților românești vechi în aria de influență slavă, bizantină și occidentală, accentuând însă originalitatea motivelor românești. Analizează estetica ornamentală a manuscriselor, de origine religioasă, geometrică și florală, dar și simbolistica, în stilul moldovenesc fiind mai bogată, iar în cel muntenesc mai simplă. Bun cunoscător al tehnicilor și materialelor folosite la tipărirea cărților, el descrie în detaliu miniaturile și xilografurile, cu accent pe lemn, piele sau pânză, ce devin adevărate capodopere în mâinile meșterilor. Ornamentele cărților românești vechi sunt descrise ca parte a artei populare românești, un domeniu căruia i-a acordat multe pagini în opera sa.

În același registru se află și lucrarea în două volume, *Les arts mineurs en Roumanie*⁵² (1934, 1936), unde încadrează miniaturile manuscriselor în categoria artelor decorative, ca parte a meșteșugurilor tradiționale românești. În accepțiunea istoricului, artele minore nu sunt inferioare artei, ci ele dau valoare acesteia, făcând parte din structura poporului român. Elementele tradiționale, ce țin de credința ortodoxă, se împletesc cu cele din Renașterea occidentală de după secolul al XVI-lea. O primă recenzie a acestei lucrări s-a publicat în „Analalele Basarabiei”, care evidențiază importanța istorică, culturală și artistică a artelor minore⁵³.

Atenția lui N. Iorga pentru arta miniaturală vine pe fondul unui proces de pierdere a acestui meșteșug, ce se accentuează în spațiul românesc, la sfârșitul secolului al XIX-lea. În contextul dezvoltării tiparului la scară industrială, el a adus în atenția publicului acest subiect prin conferințe și lucrări, și chiar a înființat la Vălenii de Munte o școală dedicată olăritului și picturii bisericești: Școala Artelor Uitate⁵⁴. „Elevele proveneau de la Școala de Belle Arte, din București și călugărițe, care învățau meșteșugul iconografiei”⁵⁵. Cursantele dobândeau expertiză în iconografia religioasă și implicit se familiarizau și cu iconografia specifică manuscriselor vechi.

Aurelian Sacerdoțeanu afirma despre Nicolae Iorga: „Pentru el cartea a fost prietena de toată viața și a privit-o ca pe o comoară sacră. A căutat-o pretutindeni, i-a definit misiunea și a răspândit-o ca factor reprezentativ în viața omenirii. Pentru vechea carte românească Iorga avea un cult. În orice filă răzleată, el vedea rodul

⁵¹ N. Iorga, *L'Ornementation du vieux livre roumain*, Paris, 1925.

⁵² N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, București, Édition de l'Imprimerie de l'Etat, vol. I, 1934; *Les arts mineurs en Roumanie*, București, Édition de l'Imprimerie de l'Etat, vol. II, 1936.

⁵³ Constanța Dimitriu Niculiță, *Recenzie*, în „Arhivele Basarabiei”, An 7, nr. 1, 1935, p. 99–100. <https://dspace.bcu-iasi.ro/handle/123456789/10664> (consultată în data de: 08.06.2025).

⁵⁴ Înființată în 1937. Iconografia, specifică studiului cărților vechi, se studia în cadrul secției de pictură religioasă.

⁵⁵ Petre Țurlea, *Iorga la Vălenii de Munte*, București, Editura România Pur și Simplu, 2008, p. 331.

unui gând care trebuia surprins și al unei îndrăzneli de admirat. Biblioteca era un templu în care oficia înțelepciunea și orice zidar de bibliotecă era socotit un «vir sapientissimus», drapat în catalogul bibliotecii sale”⁵⁶.

VIZIUNEA LUI NICOLAE IORGA ASUPRA BIBLIOTECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Complementară cu bibliologia, *biblioteconomia* ca știință se ocupă cu organizarea, catalogarea, clasificarea și funcționarea bibliotecilor. Nicolae Iorga, prin opera și acțiunile sale de intelectual și om politic, a fost vocal în interacțiunile sale cu biblioteconomia. A fost preocupat de: gestionarea și organizarea de documente, calitatea personalului și accesibilitatea la colecțiile bibliotecii. Susținător al organizării fondurilor românești de cărți și documente, după modelul arhivelor și bibliotecilor cercetate de el în străinătate, profesorul face o analiză critică a problematicii bibliotecilor în lucrarea *Opinions sincères. La vie intellectuelle des roumains en 1899*, apărută în ziarul „L’Indépendance Roumaine”⁵⁷. Percepția istoricului despre funcționalitatea și rolul bibliotecii este cea a cititorului dintr-o bibliotecă românească, nemulțumit de situația existentă la sfârșitul secolului al XIX-lea. El critică sistemul de conducere și administrare al bibliotecilor, fapt ce atrage replica directorului Bibliotecii Centrale din Iași, Ioan D. Caragiani⁵⁸. Atacurile lui Iorga sunt contracarate în *Neadevărurile calomnioase ale profesorului N. Iorga în privința Bibliotecii Centrale Iași*, apărută la București, în 1899⁵⁹.

Iorga înainta societății civile un program pornind de la împărțirea cititorilor pe categorii de public. Bibliotecile universitare să fie destinate cercetării și studiului pentru studenți și profesori, cu acces doar la sala de studiu, care să dețină exemplare valoroase în vederea cercetării. Biblioteca Centrală de Stat (Biblioteca Națională)⁶⁰, dedicată educației, să dețină un fond destinat unui public cultivat, fără lucrări de divertisment. Bibliotecile publice, finanțate de primării, să se adreseze tuturor celor care doresc să citească până seara târziu. Acestea să existe măcar în București și Iași. Orașele mai mici să aibă măcar o bibliotecă publică a orașului și biblioteca liceului⁶¹.

⁵⁶ Aurelian Sacerdoțeanu, *Biblioteca Academiei și scrisul și tiparul românesc*, în „Studii și Cercetări de Documentare și Bibliologie”, nr. 2–3, 1967, p. 224.

⁵⁷ https://dspace.bcucluj.ro/bitstream/123456789/151682/1/BCUCLUI_FG_BAL1631_1899.pdf (accesată în data de: 20.11.2024).

⁵⁸ Ioan D. Caragiani (1841–1921), junimist și membru fondator al Academiei Române, director în două mandate la Biblioteca Centrală Iași (1878–1899, 1901–1914).

⁵⁹ Karl Kurt Klein, *Biblioteca Universității din Iași*, în „Boabe de Grâu”, anul V, nr. 5, 1934, p. 271.

⁶⁰ Biblioteca Centrală de Stat își are originile în Biblioteca Colegiului Sfântul Sava înființată în 1838. După 1859 devine Bibliotecă Națională, iar prin legea din 1864 devine Biblioteca Centrală de Stat. Funcționează până în 1901, când fondul trece la Biblioteca Academiei Române, care primea statut de bibliotecă națională. Situația se menține până în 1955, când își reia numele de Bibliotecă Centrală de Stat și atribuțiile de bibliotecă națională.

⁶¹ Barbu Theodorescu, *Preocupări bibliografice în opera lui Nicolae Iorga*, și urm., p. 85.

Conștient de importanța profesiei de bibliotecar și arhivist, el avansează ideea înființării de secții de paleografie și biblioteconomie în cadrul universităților. Fără un personal calificat nu pot funcționa biblioteci de renume. N. Iorga afirma încă din 1899: „Nu trebuie să se încredințeze bibliotecile publice oricărei persoane. [...] Trebuie să fie folosit exclusiv un personal instruit și devotat, pregătit de o manieră specială pentru această meserie”. Contextul socio-politic a fost favorabil, când, în postura de premier, a dat aprobare pentru înființarea secției de biblioteconomie în cadrul Universității din Cluj, în anul 1932. Apelul eruditului a fost preluat ulterior și de Dimitrie Gusti⁶², care a scris pe aceeași temă: *Necesitatea reorganizării Bibliotecii centrale de pe lângă Universitatea din Iași* (1913) și *Întemeierea bibliotecii și seminariilor de pe lângă Universitatea din Iași* (1914)⁶³.

Nicolae Iorga, pentru o mai bună difuzare a cărții, propune în 1905, în paginile „Semănătorului”, ca deținătorii de biblioteci private să le deschidă pentru „aceia foarte mulți, poate, cari ar dori să cetească fără a putea să cumpere”! După modelul cabinetelor de lectură, care lui Iorga i-au deschis orizonturile cunoașterii, sugerează librărilor și anticarilor „să puie în mișcare astfel multe cărți, pline de frumusețe și de învățământ, care dorm uitate prin rafturi”⁶⁴. Nicolae Iorga era adeptul unei deschideri a bibliotecilor către public, indiferent de tipul acestora. Bibliotecă particulară, publică sau școlară aveau același scop, educarea prin citit. Soluția pentru orașele de provincie, unde oferta de biblioteci era limitată, Iorga o vedea în bibliotecile de liceu. „Cărțile felurite ale daniilor, care zac închise sau se pradă fără rușine de profesori”, ar putea deveni „hrană sufletească” pentru comunitate. Corespondențele veneau din toate colțurile României pentru „părintele nației”, care cunoștea neajunsurile populației. Așa aflase că la Buzău există o bibliotecă primită donație, care n-a fost niciodată răsfoită, spre comparație la gimnaziul sașilor din Brașov, bibliotecă primește „tineri, bățani, femei și fete, ce se îngrămădesc în zilele de împrumut”⁶⁵.

În 1919 Nicolae Iorga este desemnat de Ministerul Instrucțiunii Publice să se ocupe de organizarea bibliotecilor publice din subordinea ministerului. Se fac primii pași pentru un cadru legal și pentru centralizarea în domeniul biblioteconomic. Din inițiativa lui s-a înființat, prin Decretul-lege nr. 2838, Asociația Bibliotecilor Publice cu Caracter de Stat, cu scopul de a uni toate bibliotecile publice ale Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, dar și alte biblioteci din ministere se puteau alătura acestui demers. Asociația funcționa într-un imobil ce aparținea de Casa Școalelor, din strada Barbu Mărăcine, nr. 1. Asociația era un oficiu național ce avea

⁶² Dimitrie Gusti (1880–1955) a înființat Institutul Social Român în 1921; acesta deținea o secție de bibliologie, unde secretar era, din 1926, N. Georgescu-Tistu.

⁶³ Gheorghe Buluță, *Evoluția biblioteconomiei. Lucrări de referință*, în Mircea Regneală (coord.), *op.cit.*, p. 407–408.

⁶⁴ N. Iorga, *Biblioteci circulare*, în „Semănătorul”, an IV, nr. 36, 4 septembrie 1905, p. 643. https://dspace.bcucuj.ro/bitstream/123456789/152300/1/BCUCLUJ_FP_279876_1905_004_036.pdf (consultată în data de: 27.03.2025).

⁶⁵ *Ibidem*.

drept scop îmbogățirea fondurilor bibliotecilor din țară și schimbul de publicații între biblioteci. „Până în martie 1921, Asociația achiziționase sau primise donații însumând 6 140 volume și 500 de reviste românești și străine”⁶⁶. Dintr-un raport al Casei Școalelor din septembrie 1923 reiese că s-au înființat și dotat cu cărți 954 biblioteci din țară și peste hotare. Implicarea lui N. Iorga a făcut posibil ca tezaurul cultural românesc scris să ajungă la Biblioteca Universității din Upsala, Biblioteca Coloniei Române din Argentina, Casa de citire a românilor din Londra, Biblioteca Societății Ceho-Române din Praga, iar în SUA s-au înființat două biblioteci populare românești⁶⁷. Din cauza lipsei unui centralizator al bibliotecilor existente și a unei comunicări deficitare cu instituțiile, Asociația s-a dizolvat, ea neavând un statut cu caracter profesional.

În 1922, prin Decizia nr. 14129 se înființează Comisia Bibliotecilor, sub patronajul Casei Școalelor. Președintele comisiei este N. Iorga, iar membrii erau: G.G. Antonescu, profesor universitar și consilier pedagogic, G. Adamescu, profesor secundar și fost inspector general, Ap. D. Culea, institutor și N. Nicolaescu⁶⁸. Această comisie a făcut posibilă înființarea de case de citire și cămine culturale, iar prin Decizia nr. 13093 s-au înființat 1 000 de biblioteci școlare și populare⁶⁹. Principalele activități ale Comisiei Bibliotecilor erau: verificarea, revizuirea și completarea listelor de cărți pentru colecțiile bibliotecilor școlare și populare. Se întocmea un catalog al cărților recomandate pentru achiziție, cu scopul de a corela producția editorială cu nevoile de studiu în bibliotecile de care răspundea Casa Școalelor. Lista înaintată cuprindea 230 tipuri de cărți, dar editurile nu au putut furniza decât 120 titluri⁷⁰.

În tabelul 1 sunt prezentate datele centralizate în perioada 1919–1923 privind numărul cărților cumpărate pentru biblioteci.

Tabelul 1

Numărul cărților cumpărate pentru biblioteci în perioada 1919–1923

1919	10 512 volume
1920	7 096 volume
1921	19 511 volume
1922	22 200 volume
1923	11 453 volume

⁶⁶ Veronica Aldea, Adriana Gagea, Angela Oprea, *Contribuția Casei Școalelor la dezvoltarea lecturii publice bucureștene*, în „Biblioteca Bucureștilor”, anul VI, nr. 6, 6 iunie 2003, p. 4.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Din câmpul cărții*, în „Buletinul Cărții”, anul II, nr. 7, iulie 1924, p. 75.

⁶⁹ Veronica Aldea, Adriana Gagea, Angela Oprea, *op. cit.*, p. 4.

⁷⁰ *Din câmpul cărții*, și urm., p. 76.

Între 1921–1923, în București, s-au înființat: Biblioteca Societății Buciumul, Biblioteca Populară Sfânta Treime Tei, Biblioteca Liceului Seminarului Pedagogic, Biblioteca Populară Comuna Militari, Gruparea Ghencea a Ligii Culturale București, Biblioteca Închisorii Văcărești⁷¹.

Prin munca acestei comisii conduse de Iorga, Ministerul Instrucțiunii Publice a elaborat, începând cu anul 1922, un nou Regulament de funcționare a bibliotecilor școlare și publice⁷². Contribuția acestei comisii se regăsește în cifrele prezentate în paginile periodicei „Buletinul Cărții”, care semnală că după război s-au înființat „4 129 biblioteci școlare și populare, dintre care 3 376 au fost înființate între 1922–1923”⁷³, iar în anul 1927 erau 7 436 biblioteci⁷⁴.

Cu tot acest avânt al numărului de biblioteci, nu s-a realizat o sincronizare cu realitățile socio-culturale din satele și comunele românești. După război numărul analfabeților a scăzut, dar interesul pentru citit nu a fost îmbrățișat de mulți români. Situația cea mai gravă era la sate, unde exista și un dezinteres al autorităților locale privind încurajarea cititului. De asemenea, de cele mai multe ori cărțile care ajungeau în comunitățile mici nu erau în acord cu interesele lor⁷⁵.

N. Iorga a facilitat trimiterea de cărți peste hotare⁷⁶, acordând o importanță majoră românilor de peste hotare, ce nu trebuia să se rupă de originile românești. „În America s-au trimis manuale de școală și cărți de lectură, la 2 școli, 5 biblioteci populare și la 120 organizații culturale, cărți istorice și istoria războiului pentru întregirea neamului”⁷⁷.

În calitate de președinte al Comisiei Bibliotecilor, a fost reprezentantul României la Congresul Internațional al bibliotecarilor și bibliofililor. Evenimentul, desfășurat între 3–9 aprilie 1923 la Paris⁷⁸, s-a bucurat de prezența a 500 de reprezentanți din țări europene. Lucrările congresului au fost împărțite pe trei secțiuni: secțiunea I – Biblioteci și bibliotecari, secțiunea a II-a – Întrebuințarea bibliotecilor și răspândirea cărților și secțiunea a III-a – Istoria și arta cărții. În cadrul acestei ultime secțiuni, el a susținut comunicarea: *L'Ornementation du vieux livre roumain*⁷⁹.

Între 1925–1929, N. Iorga semna, conform documentelor de arhivă, referatele către Contabilitate prin care solicita fonduri pentru achiziția de cărți. El conducea serviciul Organizarea bibliotecilor populare, din cadrul Casei Școalelor, ce se ocupa de alocarea de cărți către bibliotecile populare⁸⁰.

⁷¹ Veronica Aldea, Adriana Gagea, Angela Oprea, *op. cit.*, p. 4.

⁷² Ionel Enache, *Biblioteconomie – suport de curs*, București, Editura Universității din București, 2002, p. 42–43.

⁷³ *Din câmpul cărții*, și urm., p. 75–76.

⁷⁴ Constantin Cloșca, *Ateneul „Tătărași” din Iași. Așezământ cultural național (1919–1940)*, Iași, Editura Junimea, 1984, p. 23.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 24.

⁷⁶ În 1909 se înființa în America Clubul „N. Iorga” la Indiana Harbour.

⁷⁷ *Din câmpul cărții*, și urm., p. 76.

⁷⁸ A fost al treilea congres, al doilea s-a desfășurat la Bruxelles în 1910. Războiul a amânat congresul, care trebuia să se desfășoare în 1915 la Milano.

⁷⁹ Petre Sergescu, *Congresul Internațional Bibliografic din 1923*, în „Buletinul Cărții”, an I, nr. 9, din 1 mai 1923, p. 187–188.

⁸⁰ Veronica Aldea, Adriana Gagea, Angela Oprea, *op. cit.*, p. 5.

Din postura de politician, N. Iorga a militat pentru nevoia de cultură în societatea românească. În dezbateră pe marginea proiectului de buget, din data de 28 decembrie 1923, din Camera Deputaților, Nicolae Iorga critică situația bibliotecilor românești, pe fondul diminuării bugetului alocat domeniului cultural. Iorga se adresează ministrului de Instrucție: „Câte biblioteci aveți d-voastră în București? Una la Academie, unde trebuie să dăm noi iscălitură ca să intre cineva. Capitala țării românești întregite, cu o populație așa de mare, e fără o bibliotecă publică. O rușine cum nu se mai întâlnește în nici o țară de pe lume. Așa este în Iași, așa este în toate orașele. [...] Trebuie să știți însă un lucru: la biblioteca săracă nu vine nimeni”⁸¹. Totodată proastele politici editoriale făceau ca o carte de literatură să coste cât una școlară și astfel nimeni nu mai citea. Cu tot efortul Casei Școalelor⁸², profesorul afirma că sunt oameni care își doresc să citească, dar nu pot și sunt mulți din provinciile alipite, de alte naționalități, care nu cunosc cultura românească. Educarea poporului se face cu „cărți grele, serioase, cărți fundamentale”, cultura se face cu sacrificii financiare mari, iar ce oferă ministerul este comparat cu „o picătură de apă pe buzele însetate ale călătorului...”⁸³.

Nicolae Iorga, în anul 1920, inițiază demersurile pentru legea⁸⁴ înființării de școli românești în străinătate⁸⁵. Motivația o reprezentau necesitatea promovării culturii române pe fondul reacțiilor ostile față de Unirea de la 1918 și „strângerea raporturilor noastre culturale cu surorile noastre latine Franța și Italia”. Proiectul pentru organizarea și funcționarea școlilor a fost conceput de Iorga, iar la articolul nr. 8 se preciza obligativitatea înființării unei biblioteci și a unei arhive de fotografii, reprezentative pentru cultura românească. Prin acest demers, în 1922 și-au deschis porțile: École Roumaine en France la Fontenay-aux-Roses⁸⁶ și Accademia di Romania de la Roma⁸⁷.

⁸¹ N. Iorga, *Discursuri parlamentare (1923–1928)*, vol. III, Ploiești, Editura Mesagerul, 2014, p. 94. <https://biblioteca-digitala.ro/?tip-publicatie=periodic&volum=4301-nicolae-iorga-discursuri-parlamentare--iii-2014> (consultată în data de: 20.05.2025).

⁸² În 1896 Casa Școalelor avea drept scop „înființarea de biblioteci satești și înzestrarea acestora cu acele cărți strict trebuitoare”. În 1901 înființase 320 biblioteci rurale; cf. Alexandrescu-Dorna, *Casa Școalelor. Înființarea și activitatea ei*, București, Tipografia G.A. Lăzăreanu, 1901, p. 69. Între 1924–1927 a înzestrat peste 7 436 biblioteci populare și școlare cu peste 1 300 000 volume. Un total estimat al bibliotecilor înființate este de 10 000; cf. Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, și urm., p. 43; Victor Petrescu, *op. cit.*, p. 193.

⁸³ N. Iorga, *Discursuri parlamentare (1923–1928)*, vol. III, și urm., p. 94–95.

⁸⁴ Decret regal nr. 4 285 din 22 octombrie 1920.

⁸⁵ Acțiunile lui N. Iorga nu erau singulare. Vasile Pârvan, încă din 1914, demarase discuții cu ministrul Italiei la București pentru înființarea unei școli românești la Roma. N. Iorga nu știa că în paralel și V. Pârvan făcea demersuri în acest sens; cf. Petre Țurlea, *Școala Română din Franța*, București, Editura Academiei Române, 1994, p. 8–9.

⁸⁶ Inaugurată la 1 iulie 1922, a funcționat până în 1948, când prin noua Lege a învățământului se desființează.

⁸⁷ La propunerea lui N. Iorga, istoricul și arheologul Vasile Pârvan este numit director. El conduce institutul până la moartea sa în 1927.

Interesul lui N. Iorga pentru pregătirea de specialiști în cunoașterea organizării colecțiilor, arhivării documentelor și paleografiei limbilor vechi este evident întrucât a participat alături de Constantin Angelescu, ministrul Instrucțiunii, la deschiderea Școlii Practice de Arhivari-Paleografi. Evenimentul, desfășurat în 27 noiembrie 1924, este prezentat de Constantin Moisil, directorul Arhivelor Statului⁸⁸. Această școală a stat la baza Școlii Superioare de Arhivistică și Paleografie, care a pregătit, începând cu anul școlar 1925–1926, primii specialiști în domeniul biblioteconomiei, sub îndrumarea lui Alexandru Sadi-Ionescu⁸⁹. Nicolae Iorga a primit invitația de la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor de a participa la deschiderea evenimentului de formare a unei „prime serii de bibliotecari, necesari organizațiilor culturale din țară”⁹⁰.

Nicolae Iorga, în calitate de prim-ministru și de ministru al Instrucțiunii și Cultelor, a aprobat desfășurarea primei Conferințe de Bibliografie generală, în cadrul Facultății de Filosofie și Litere din Cluj. Ioachim Crăciun, absolvent al primelor cursuri de biblioteconomie și fost elev al lui Nicolae Iorga, propus să susțină această conferință, a înaintat solicitarea personal către Iorga în 1932, care a întrebat: „Universitatea clujeană vrea într-adevăr o conferință de bibliografie? [...] «O va avea» și scriind ceva pe hârtia prezentată și iscăbind-o, m-a trimis la Direcția învățământului superior, cu invitația de a o rezolva cât mai repede. Cel mai uimit a fost directorul, căruia nu-i venea să creadă că ministrul a putut aproba înființarea și a așa ceva pentru învățământul universitar din România”⁹¹. Cu această aprobare, dată de el în anul 1932, s-a pus piatra de temelie pentru noua disciplină în învățământul universitar și pentru generațiile de specialiști în biblioteconomie românească.

Un alt pilon important în evoluția biblioteconomiei românești, ce se leagă de numele academicianului, a fost Legea pentru organizarea bibliotecilor și muzeelor publice comunale⁹² din 1932, numită popular și „legea lui Nicolae Iorga”. La articolul 5 se preciza: „Municipiile și comunele urbane și rurale sunt obligate să suporte cheltuielile de înființare a bibliotecilor publice...”, iar pentru a se asigura de aplicarea acestei măsuri la nivel local se prevedea că „Ministerul de Interne nu aprobă bugetele comunelor dacă ele nu prevăd sumele necesare pentru fondul de biblioteci”. Pentru a nu împovăra bugetul comunal, Ministerul Agriculturii urma a

⁸⁸ C. Moisil, *Școala Practică de Arhivari-Paleografi*, în „Buletinul Cărții”, anul II, nr. 12, decembrie 1924, p. 227–228.

⁸⁹ În 1924, Emanoil Bucuța informa cititorii „Buletinului Cărții” că nu există cursuri de bibliotecari, dar odată cu înființarea Asociației Bibliotecarilor (1924), s-a întocmit un plan de studii al viitoarelor cursuri. „Buletinul Cărții”, anul II, nr. 9, septembrie 1924, p. 96.

⁹⁰ Adresă către N. Iorga de la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor, nr. 462/17.03.1933, în Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Fond N. Iorga, d. 12/1924–1939, f. 102.

⁹¹ Ioachim Crăciun, *Câteva amintiri și precizări despre începuturile bibliologiei la Cluj*, în *Studia Bibliologica. Culegere de Studii, Comunicări și Referate*, vol. II, Universitatea București, Institutul Pedagogic, Facultatea de Filologie, Secția de Biblioteconomie, An universitar 1965/1966, București, 1967, p. 48–49.

⁹² Publicată în „Monitorul Oficial” din 2 aprilie 1932, p. 3441–3447.

pune la dispoziția autorităților locale, în măsura posibilităților, 3 hectare de teren din a cărei exploatare să se finanțeze fondul cultural al comunei. Bibliotecile își asigurau astfel reziliența pe termen lung, iar un consiliu aflat în subordinea Ministerului Instrucțiunii și Cultelor asigura conducerea acestora. Se facilita totodată transformarea bibliotecilor private în biblioteci pentru publicul larg, cu posibilitatea de a trece sub patronajul statului. Această prevedere viza în primul rând bibliotecile asociațiilor, organizațiile culturale private, care au cunoscut o înmulțire importantă după anul 1918. Prin această lege se face o departajare clară între biblioteca publică „accesibilă tuturor, cu cărți și publicații de literatură, artă și știință de valoare culturală și morală” și biblioteca școlară, ce avea drept obiectiv educația și instruirea. Nicolae Iorga a urmărit să asigure toate pârgurile necesare formării unei rețele de biblioteci în toate colțurile țării. Gheorghe Buluță consideră că această lege a favorizat înființarea Bibliotecii Municipiului București, în anul 1935, „gândită ca o bibliotecă specializată, de istorie a Bucureștiului, de urbanism și de administrație locală, precum și ca bibliotecă enciclopedică pentru uzul populației Capitalei”⁹³.

Tot ca decident politic, în calitate de prim-ministru și ministru al Instrucțiunii și Cultelor, N. Iorga a trimis adrese către primari prin care făcea apel să înființeze biblioteci comunale pentru toate categoriile de cititori. Acolo unde ele există, să aibă în vedere „întrunirea într-una singură, cât mai organizată, pentru ca prin puteri unite să se dobândească folos cât mai desavârșit”. Prin această viziune, el era convins că se face cultură pentru popor, altfel apărând dezbinarea și risipirea resurselor. Din perspectiva lui, bibliotecile comunale trebuiau să se subordoneze corpurilor profesionale din localitate, iar de punerea în funcțiune și de organizare să se ocupe profesorii secundari, rămași fără catedră în urma desființării școlilor secundare⁹⁴.

NICOLAE IORGA – FILANTROP ȘI CITITOR DE BIBLIOTECI

Așa cum afirma Barbu Theodorescu, „legăturile lui Nicolae Iorga cu cartea sunt organice, multiple, permanente și indestructibile”. Pasiunea pentru cărți l-a transformat pe Iorga într-un neobosit colecționar, care pe tot parcursul vieții a avut grijă să ofere din bogata sa bibliotecă, spre cunoaștere, și altora.

Nicolae Iorga a avut o contribuție majoră la îmbogățirea fondurilor de documente valoroase ale Bibliotecii Academiei Române. Pot fi amintite: „Documente privitoare la familia și persoana răposatului Ioan Brănișteanu” (donat în anul 1900), „19 documente vechi românești din secolele XVI–XIX” (donat în 1905), „O Iliadă din 1551 dăruită de Nicolae-vodă Mavrocordat mănăstirii sale Văcărești” (donat în 1927), „Un manuscris de cântări religioase, datate 1698, cu litere miniaturate” (donat în 1927)⁹⁵. El toate

⁹³ Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, și urm., p. 89.

⁹⁴ Ecaterina Vaum, *N. Iorga. Corespondență*, vol. III, București, Editura Minerva, 1991, p. 125.

⁹⁵ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga și bibliotecă*, și urm., p. 166–167.

documentele studiate, după ce le publica, le oferea Bibliotecii Academiei, considerându-le un bun național⁹⁶. Un caz special este Arhiva Campaniei Grecești din Brașov găsită de profesor, pentru care, după intervenția la Legația Greciei, obține acceptul de a fi găzduită la Biblioteca Academiei pentru studiu. Ioan Bianu se opune pentru că nu avea un statut clar de donație. În aceste condiții, „printr-o înțelegere cu d. Ministru al Greciei rămăsese atunci ca acest depozit să treacă în grija Institutului Sud-Est European, care se afla supt conducerea mea”. În cele din urmă va intra în posesia Bibliotecii Academiei, fără donație, ci „prin scurgere de timp”⁹⁷.

Notorietatea lui Iorga în calitate de donator de cărți și întemeietor de biblioteci era cunoscută în toată țara, dar și peste hotare. Cărți din biblioteca personală și de la Tipografia „Neamul Românesc”, denumită după 1924 „Datina Românească”, erau donate „caselor de cetit”. Astfel de donații au fost pentru: Biblioteca din Craiova și „casele de cetit” din comuna Foltești (Județul Covurlui), „Principele Carol” din satul Călimănești, „Lumina” din comuna Oncești, din comuna Valea Rea, comuna Băhănești, comuna Ungureni⁹⁸. Paginile ziarului „Neamul Românesc” sunt pline de astfel de donații. În multe comune din țară, „casele de cetire” primeau numele lui N. Iorga și erau înființate ca urmare a îndemnului și aprecierii pentru cel supranumit „întemeietorul de biblioteci”⁹⁹. Profesorul, prin Comitetul Ligii Culturale, oferea anual studenților cu rezultate bune „reviste cari îi interesează de la Institutul «Sud-Est European» – o răsplată dar mai ales un îndemn pe care cei de față l-au înțeles: îndemnul la carte”¹⁰⁰. Cu altă ocazie, Seminarul de Istorie Universală din cadrul Facultății de Litere din București primește de la Casa Școalelor 60 de exemplare din lucrarea *Evoluția ideii de libertate*, scrisă de N. Iorga, pentru a le oferi gratuit studenților, la solicitarea decanului Facultății de Litere din București, care la acel moment era chiar autorul¹⁰¹.

Nicolae Iorga primea solicitări de donații de la diverse instituții și organizații culturale. Societatea Inginerilor Agronomi solicita, pentru biblioteca înființată „cu mari greutate”, exemplare din operele lui Iorga¹⁰², iar Cercul Studenților Bucovineni din București mulțumea profesorului pentru donația făcută prin Casa Școalelor¹⁰³. Fundația „Voievodul Mihai”, prin Căminul cultural „N. Iorga” din

⁹⁶ Barbu Theodorescu, *Preocupări bibliografice în opera lui Nicolae Iorga*, și urm., p. 80–81.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 83.

⁹⁸ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 142.

⁹⁹ „Neamul Românesc”, nr. 47–48, 1 mai 1912; nr. 157, 17 iulie 1923; nr. 154, 10 iulie 1925; nr. 280, 13 decembrie 1925; nr. 65, 21 iunie 1927.

¹⁰⁰ *Ibidem*, Anul XXXIV, nr. 142, 2 iulie 1939, p. 1.

¹⁰¹ Arhiva Bibliotecii Facultății de Istorie, Adresă de la Casa Școalelor și a Culturii Poporului, pentru Seminarul de Istorie Universală, București, nr. 3 623 din 11 decembrie 1928, nenumărată. Este însoțită de Nota de comandă unde cu roșu este precizat: „s-au împărțit gratuit la studenți, conform domnului decan (N. Iorga)”. Din martie 1929, Iorga devine rector al Facultății de Litere din București.

¹⁰² ANIC, Fond Iorga, d. 5/1912–1939, f. 11.

¹⁰³ ANIC, Fond Iorga, d. 5/1912–1939, f. 25.

Cuciurul-Mare, era recunoscătoare pentru cele „10 cărți și broșuri primite la 6.X.1932”¹⁰⁴, iar Cercul cultural învățătoresc din comuna Ungheni (jud. Argeș) solicita sprijin pentru deschiderea unei biblioteci profesionale, „unde membrii să-și procure operele necesare culturii și formării profesionale”¹⁰⁵. Biblioteca „Inginer I. Macovei” a personalului CFR din Ploiești îl invită pe N. Iorga să viziteze biblioteca, atunci când trece prin Gara Ploiești-Sud, și să aibă bunăvoința să-i ajute să-și îmbogățească colecțiile¹⁰⁶. Iorga a fost, de asemenea, un activist al culturii românești peste hotare, oferind colaboratorilor săi din universități și biblioteci donații de cărți românești. Barbu Theodorescu afirmă că „numai Bibliotecii Naționale din Paris și aceleia de la Sorbona le-au fost dăruite de Iorga peste cinci mii de cărți referitoare la toate domeniile creației spirituale românești”¹⁰⁷.

„Actul de danie” pentru Fundația culturală „Nicolae Iorga”¹⁰⁸ a reprezentat așezarea într-un cadru legal al tuturor acțiunilor sale de filantrop cultural. Din expunerea de motive reiese că rolul fundației este de „îmbogățire a mijloacelor de studii ale tinerimii noastre universitare”. Iorga pune la dispoziția studenților „biblioteca, manuscrisele și colecțiile de artă etc., pentru ca aici să poată, în ceasurile de reculegere, să studieze în liniște istoria și trecutul neamului nostru”¹⁰⁹. Condițiile de studiu erau asigurate într-o sală a casei din șoseaua Bonaparte nr. 8, „pusă la dispoziția studențimii doritoare de a se adăpa la izvorul de știință a cărților din biblioteca mea”. Condițiile de acces și regulamentul erau stabilite de N. Iorga, cu mențiunea ca după moartea sa și a soției, „întregul local își va păstra caracterul de local de bibliotecă cu săli de studiu pentru studenți”. Tot fundației urmau să-i aparțină și casa, biblioteca și bunurile de la Vălenii de Munte, cu condiția de a nu-și schimba niciodată statutul existent¹¹⁰. O completare a acestui act a fost făcută și la deschiderea Institutului pentru Studiul Istoriei Universale în 1939, dovedind că efortul său nu viza interese personale, așa cum fusese acuzat, ci totul era în folosul culturii.

N. Iorga ctitorește prima bibliotecă publică populară din Iași (Tătărași, pe strada Mutu), la 4 noiembrie 1907. Face o donație de 3 000 volume și banii din indemnizația de deputat de Iași pentru întreținerea bibliotecii¹¹¹. Barbu Theodorescu menționează 4 000 de volume care ajung la Iași, probabil diferența de 1 000 de volume fiind donată ulterior momentului deschiderii bibliotecii¹¹². Iorga, în invitația de participare la inaugurarea bibliotecii trimisă primarului Iașului, Nicolae Gane, vorbește și despre donațiile făcute de librăriile Soccec și Minerva pentru a îmbogăți biblioteca de la

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 31.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 35.

¹⁰⁶ Adresată lui N. Iorga în 6 mai 1939.

¹⁰⁷ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga și biblioteca*, și urm., p. 169.

¹⁰⁸ Prezentat în Parlament în ședința din 31 mai 1923.

¹⁰⁹ N. Iorga, *Discursuri parlamentare (1919–1923)*, vol. II, 2012, p. 843.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 844–845. <https://biblioteca-digitala.ro/?tip-publicatie=periodic&volum=4301-nicolae-iorga-discursuri-parlamentare--iii-2014> (accesată în data de: 28.03.2025).

¹¹¹ Ecaterina Vaum, *op. cit.*, vol. I, 1984, p. 396.

¹¹² Barbu Theodorescu, *Preocupări bibliologice în opera lui Nicolae Iorga*, și urm., p. 80.

Tătărași¹¹³. Tot la Iași, savantul a donat cărți bibliotecii din curtea Bisericii Bărboi¹¹⁴ și Bibliotecii Populare „Ion Creangă”, cea din urmă inaugurată în septembrie 1937, în curtea bisericii Golia¹¹⁵. Aceasta anterior se numea Biblioteca Populară a Municipiului Iași¹¹⁶ și a primit vizita lui N. Iorga pe 29 iunie 1936. Istoricul afirma că „este una din cele mai frumoase opere culturale ale domnului Osvald Racoviță¹¹⁷, care trebuia să dea Iașului o astfel de instituție, care-i lipsea” și promitea o donație din partea Ligii Culturale¹¹⁸. Acțiunea s-a concretizat în 1937, când biblioteca a dobândit 9 200 de volume¹¹⁹, venite din donații. Printre donatori a fost și N. Iorga, în calitate de președinte al Ligii Culturale și de director al Tipografiei „Neamul Românesc”. Presa vremii consemna că „Dl Rudolf Șuțu a fost chemat ieri la București, de dl prof. N. Iorga, care-i va încredința manuscrise și volume prețioase pentru Biblioteca «Ion Creangă»”¹²⁰.

Românii, fie că erau simpli iubitori de lectură sau cunoscuți intelectuali, vedeau în erudit un creator de biblioteci. Erau apreciate relațiile lui cu specialiștii din mediile academice românești și internaționale și intensele schimburi de volume cu aceștia. D. Gusti, într-o scrisoare adresată profesorului în februarie 1914, îl roagă să-l ajute cu cărți pentru Seminarul de sociologie de la Iași, unde dorea să înființeze o bibliotecă populară pentru studenții Universității din Iași¹²¹. În orice context, Iorga promova și încuraja donațiile către biblioteci. La întâlniri private sau oficiale, prin scrisori sau prin apeluri în presă, pe tot parcursul vieții sale profesorul a mobilizat mii de români în acest demers, făcând posibilă dotarea și înființarea de biblioteci în toate colțurile țării și peste hotare. Instituții emblematic pentru cultura românească, patronate de academician, și-au desăvârșit menirea și datorită bibliotecilor deținute, din grija și prin implicarea istoricului. În continuare regăsiți o scurtă prezentare cronologică a celor mai reprezentative biblioteci de instituții și așezăminte culturale, aflate în conexiune directă cu acesta.

¹¹³ Ecaterina Vaum, *op. cit.*, vol. II, 1986, p. 100; Arhivele Statului Iași, Fond Primăria Municipiului Iași, dosar 11/1907, f. 23.

¹¹⁴ N.A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, Iași, 1913, p. 269; Ina Chirilă, *Gh. Ghibănescu. Cercetător al istoriei Moldovei medievale*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2022, p. 173.

¹¹⁵ Era spațiul fostului Muzeu Municipal, renovat din inițiativa primăriei condusă de Osvald Racoviță.

¹¹⁶ Biblioteca Populară a Municipiului Iași a fost înființată în 1935, director fiind prietenul lui N. Iorga, Rudolf Șuțu. Biblioteca avea la bază fondul de carte ce a aparținut Societății Muzeul Orașului Iași (1920–1930).

¹¹⁷ Osvald Racoviță (1887–1974), avocat și primar al orașului Iași (1927–1929, 1934–1938).

¹¹⁸ Ina Chirilă, *op. cit.*, p. 173–174.

¹¹⁹ <https://bjiasi.ro/editura/noi-date-despre-biblioteca-populara-ion-creanga%CB%AE-din-iasi-investigatii-in-presa-anilor-1934-1940-iulian-marcel-ciubotaru/> (accesată în data de: 7.04.2025).

¹²⁰ <https://bjiasi.ro/editura/noi-date-despre-biblioteca-populara-ion-creanga%CB%AE-din-iasi-investigatii-in-presa-anilor-1934-1940-iulian-marcel-ciubotaru/> (accesată în data de: 7.04.2025).

¹²¹ Barbu Theodorescu (editor), *Scrisori către N. Iorga*, vol. III, București, Editura Minerva, 1988, p. 203.

BIBLIOTECA LIGII CULTURALE ȘI REȚEAUA DE BIBLIOTECI
DIN SECȚIILE LIGII CULTURALE

Biblioteca Ligii Culturale de la București își are începuturile în cele 10 000 de volume donate de N. Iorga¹²². Acesta afirma: „E o zi mare asta, când dăm bucureștenilor o Bibliotecă «pentru toți» și trebuie să ne silim toți câți putem simți și înțelege a o face cât mai frumoasă”¹²³. Inaugurarea are loc pe 5 octombrie 1908 și acest eveniment este prezentat în articolul *Activitatea „Ligei”* din „Neamul Românesc”¹²⁴. În articole precum *Salvați Liga!*¹²⁵ și *Lucru nou la Ligă*¹²⁶, N. Iorga lansează apeluri de reînființare a filialelor Ligii în toată țara, care să dețină biblioteci, muzee și centre culturale. În anul 1924, acest lucru devine condiție pentru funcționarea unei secții, conform ședinței din 26 iunie 1924. Secțiile urmau a fi dizolvate dacă nu înființau un muzeu și o trupă de diletanți, iar fiecare secție trebuia să aibă câte 10 secțiuni rurale¹²⁷.

Liga Culturală în 1921, la ceas aniversar, cu ocazia celor cinzeci de ani ai profesorului, lansează apelul pentru strângerea de fonduri, destinate educării tinerelor fete „la spiritul vremii”¹²⁸. S-au colectat banii necesari pentru deschiderea Școlii de Misionare „Regina Maria” în 1926, așezământ ce avea și o bibliotecă cu un bogat fond de carte.

Sporirea fondului de carte în biblioteci și înființarea de noi biblioteci au fost permanent în atenția Ligii Culturale, sub directa supraveghere a lui N. Iorga. În 1931, Comitetul Central Executiv înainta către diverse instituții adrese prin care readucea în atenție dezvoltarea rețelei de biblioteci. Amintim adresa trimisă către Oficiul Național pentru „formarea unei biblioteci pe lângă secțiile Ligii și între unitățile cooperative. Înființarea unei secții de librărie [...] Luarea ființă a unui muzeu regional în fiecare sat pe lângă secțiile Ligii [...]”¹²⁹ sau cea către Fundația culturală „Marele Voievod Mihai” de a se înainta „un tablou de căminele și bibliotecile înființate de acea direcție și existente azi, [...] cu detaliile cuprinsului bibliotecilor”¹³⁰. Adrese similare sunt trimise la Ministerul Sănătății și Ocrotirii Sociale și la Ministerul Armatei¹³¹.

Pentru o evidență mai bună asupra numărului de biblioteci și a oportunităților ce se puteau valorifica, periodic se trimiteau adrese către ministerele statului, pentru a se afla situația din instituțiile aflate în subordine. Comitetul Executiv al

¹²² Barbu Theodorescu, *Preocupări bibliologice în opera lui Nicolae Iorga*, și urm., p. 80.

¹²³ Ecaterina Vaum, *op. cit.*, vol. II, p. 263.

¹²⁴ *Activitatea „Ligei”* din „Neamul Românesc”, an III, nr. 121, 10 octombrie 1908, p. 1920.

¹²⁵ „Neamul Românesc”, nr. 74, 22 iunie 1908, p. 1157–1158.

¹²⁶ „Neamul Românesc”, nr. 79, 4 iulie 1908, p. 1221–1223.

¹²⁷ ANIC, Fond Liga Culturală, d. 5/1919, f. 58.

¹²⁸ „Calendarul Ligii Culturale”, 1922, București, Editura Ligii Culturale, p. 64.

¹²⁹ ANIC, Fond Nicolae Iorga, d. 3/1907–1936, f. 19.

¹³⁰ *Ibidem*, f. 21.

¹³¹ *Ibidem*, f. 24–25.

Ligii trimite, în 13 octombrie 1931, o solicitare Ministerului Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor pentru a se cerceta: „ce cărți de cultură generală mai are în depozit acea direcție și dacă [...] ni se pot preda cu inventar pentru înzestrarea bibliotecilor populare prin noi. Ce biblioteci sunt întemeiate pe lângă episcopii, protoerale și parohii și ce cărți cuprind, în afară de cele pur religioase; cari anume episcopii, protoerale, parohii ar putea să mai înființeze biblioteci și pe ce mijloace ar conta”¹³².

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE STUDII SUD-EST EUROPENE

Biblioteca, gândită ca o bibliotecă de specialitate încă din 1914, ca parte componentă a Institutului de Studii Sud-Est Europene, a avut la bază un fond inițial de 800 volume donate de N. Iorga¹³³. Acesta a înaintat administratorului de la Casa Școalelor o adresă prin care solicita a se dona „o serie de cărți privitoare la istoria, filologia, geografia, etnografia și viața economică a sud-estului Europei”¹³⁴.

În 1931, deși devastată în timpul războiului, din efortul lui, prin donații și bani din fondul institutului, s-au adunat peste 3 000 de volume. Biblioteca deținea și donația profesorului Gh. Murgoci, formată din 280 volume și broșuri, manuscrise, stampe, hărți. Acestea erau organizate sistematic și alfabetic pe fișe, iar cărțile rare, manuscrisele și stampele erau așezate separat de restul colecției¹³⁵. La sfârșitul anului 1931, colecțiile institutului se îmbogățesc cu biblioteca particulară a bizantinologului August Heisenberg, de la Universitatea din Berlin, decedat în 1930. Corespondența purtată de N. Iorga cu soția acestuia se concretizează prin cumpărarea celor 5 354 de volume de specialitate, pe 24 noiembrie 1931. Achiziția a fost posibilă ca urmare a intervenției lui N. Iorga la regele Carol al II-lea, care a oferit banii necesari tranzacției, iar suma plătită a fost de 700 000 lei¹³⁶. Biblioteca avea o intensă activitate de schimb internațional, se trimiteau gratuit publicațiile institutului la peste 130 de instituții din străinătate¹³⁷.

Volumele provenite de la A. Heisenberg au fost achiziționate ca parte a planului lui Nicolae Iorga de a face funcțional Institutul Român de Bizantinologie, înființat în 26 martie 1926. Acesta a activat efectiv din 1934, când conducerea era asigurată de un comitet format din: N. Iorga, Nicolae Bănescu și Demostene Russo. Din păcate, nu deținea un sediu propriu și era găzduit de Institutul de Studii Sud-Est Europene. Volumele ce urmau a forma Biblioteca Institutului Român de

¹³² *Ibidem*, d. 3/1907–1936, f. 20.

¹³³ N.A. Constantinescu, *Institutul Sud-Est European*, în „Boabe de Grâu”, Anul II, nr. 12, decembrie 1931, p. 511.

¹³⁴ Petre Țurlea (editor), *Scrisori către N. Iorga*, vol. IV, București, Editura Minerva, 1993, p. 56.

¹³⁵ N.A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 511.

¹³⁶ Gheorghe Zbucnea, *Din nou despre bizantinologul Nicolae Iorga*, Constantin Bușe, Constantin Găucan (coordonatori), *Nicolae Iorga: 1871–1940: studii și documente*, vol. IV, București, Editura Universității din București, 2007, p. 592; N.A. Constantinescu menționează suma de 8 000 000 lei, în *op. cit.*, p. 511.

¹³⁷ N.A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 511.

Bizantinologie erau găzduite de Biblioteca Institutului de Studii Sud-Est Europene. În timp, fără un sediu propriu, ele au devenit parte a fondului Bibliotecii Institutului de Studii Sud-Est Europene. Situația s-a menținut până în 1952, când întregul patrimoniu de carte al celor două institute, alături de cel al Institutului de Turcologie și Institutului de Studii și Cercetări Balcanice, a fost transferat la Biblioteca Institutului de Istorie și Filosofie al Republicii Populare Române¹³⁸.

BIBLIOTECA ȘCOLII ROMÂNEȘTI DE LA FONTENAY-AUX-ROSES

Inaugurată în 1922, Școala Românească de la Fontenay-aux-Roses deținea biblioteca în clădirea principală, la etajul trei. În calitate de director, N. Iorga s-a îngrijit de înzestrarea bibliotecii și a trimis un apel pentru donații la edituri și Depozitul legal, pentru trimiterea de cărți din noile apariții editoriale. Cu ajutorul subdirectorului, Victor Ianculescu, biblioteca funcționa și ca un centru de informare, o „ambasadă intelectuală a țării”¹³⁹.

Momentele cu primirea cărților din țară sunt descrise de Victor Iorgulescu în scrisorile trimise drept mulțumire lui N. Iorga și surprind entuziasmul tinerilor de la școală. Din inițiativa lui Iorga, mari personalități contribuie la înzestrarea acestei biblioteci. Îi amintim pe: Dimitrie Gusti, Aristide Blank, Panait Istrati, Generalul Henri M. Berthelot, Charles Bémont și Emile Chatelain, profesorul lui N. Iorga¹⁴⁰. La loc de cinste erau „cele trei sute de cărți ce mai rămăseseră din biblioteca întemeiată în 1846 acolo de Scarlat Vîrnav”¹⁴¹, așezate într-un dulap, închisă, pusă sigla „Biblioteka Roméné din Paris fondată în 1846”¹⁴². Aceste cărți au aparținut Societății studenților români din Paris¹⁴³ și au fost salvate de N. Iorga de la dispariție.

În 1923 presa românească menționa existența la Paris a două biblioteci românești. Una a Asociației Studenților Români și cea de la Școala Română de la Fontenay-aux-Roses, mult mai însemnată, în curs de formare. „Numărul volumelor este restrâns, dar s-ar putea face aci un focar de informație și propagandă românească”¹⁴⁴.

Biblioteca avea să ajungă la 3 000 volume¹⁴⁵ în 1930, iar în 1938–1939 fondul de carte se ridica la 8 000 volume.¹⁴⁶ Din păcate, prin Legea învățământului din 1948,

¹³⁸ Proces-verbal din 25.XI.1952, în Arhiva Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” (în continuare AIINI), Fond Secția de Istoria Popoarelor Slave și a Bizanțului, d. 21/1948–1952, f. 61.

¹³⁹ Afirmatia îi aparține lui Victor Ianculescu. Vezi Petre Țurlea, *Școala Română din Franța*, București, Editura Academiei Române, 1994, p. 19.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 21.

¹⁴¹ Barbu Theodorescu, *Preocupări bibliografice în opera lui Nicolae Iorga*, și urm., p. 83.

¹⁴² Petre Țurlea, *Școala Română din Franța*, și urm., p. 21.

¹⁴³ A fost înființată în anul 1846 și milita pentru unirea principatelor române. Deținea prima bibliotecă românească peste hotare și îl avea ca președinte pe Ion Ghica și ca secretari pe C.A. Rosetti și Scarlat V. Vârlan. Printre membrii fondatori pot fi amintiți: Ion C. Brătianu, Dumitrie Brătianu, Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu.

¹⁴⁴ „Buletinul Cărții”, anul I, nr. 12–16, din 1 iunie – 15 august, 1923, p. 248.

¹⁴⁵ Ion Breazu, *Școala Română din Franța*, în „Boabe de Grâu”, anul I, nr. 6, august 1930, p. 331–338.

¹⁴⁶ Petre Țurlea, *Școala Română din Franța*, și urm., p. 21.

instituția este desființată, iar patrimoniul ei este redistribuit către alte instituții, conform directivelor regimului comunist.

BIBLIOTECA, IZVOR DE CULTURĂ LA VĂLENII DE MUNTE

Micul oraș Vălenii de Munte a devenit, odată cu N. Iorga, un pol al culturii și educației. Tipografia „Datina Românească”, Universitatea populară „Nicolae Iorga”, Școala de Misionare Morale și Naționale „Regia Maria”, Așezământul „Regele Ferdinand” pentru minorități, Așezământul „Regina Elena” pentru fetele sărace, Școala Artelor Uitate, Muzeul bisericesc cu școală de cântăreți bisericești și fundația „Cuvântul” au promovat viziunea lui N. Iorga asupra educației și învățământului.

O primă bibliotecă populară o oferă istoricul comunității de la Văleni în anul 1908, „«după dorința locuitorilor», donând 2 500 volume de literatură română din biblioteca sa și revistele pe care până atunci le trimitea Societății Frăția Românească din Iași”¹⁴⁷.

La Văleni, în 1909, este menționată prima „Casă de cetire”, înființată de personalul angajat al tipografiei „Neamul Românesc”. Purtând numele „Frăția”, a funcționat cu sprijinul lui N. Iorga, care „a donat un număr însemnat de cărți [...]”. La Casa de cetire „odată pe săptămână se țineau șezători, recitări, proiecții luminoase, muzică și adesea dansuri naționale. Partea cea mai atrăgătoare la aceste populare șezători erau bucățile de muzică populară națională cântate de corul «Frăția», alcătuit numai din personalul tipografiei”¹⁴⁸.

În 1925 este menționată biblioteca Universității Populare „Nicolae Iorga”, „îmbogățită prin donații, inclusiv de la Biblioteca Academiei și de la Nicolae Iorga”¹⁴⁹, care trimitea 100 volume. În acel an bibliotecar era Ștefan Iorga, fiul lui N. Iorga¹⁵⁰.

Școala de Misionare Morale și Naționale „Regia Maria” a avut o bibliotecă încă de la înființarea sa în 1926. Cărțile veneau de la Tipografia „Datina Românească”, de la Ministerul Cultelor și Artelor¹⁵¹ și de la Casa Școalelor. Arhitectul Petre Antonescu anunța în 1925 că avea să trimită „mai multe fotografii și cărți”¹⁵², la fel și alte donații de la particulari¹⁵³. Biblioteca cuprindea cărți de cultură generală și era gândită totodată ca material de studiu elementar al biblioteconomiei, pentru că „Iorga dorea ca absolvenții să știe să întemeieze câte o bibliotecă acolo

¹⁴⁷ Idem, *Iorga la Vălenii de Munte*, și urm., p. 87.

¹⁴⁸ G. Răcoasă, *Casa de cetire*, în „Neamul Românesc”, nr. 186/22 august 1922, p. 3.

¹⁴⁹ Petre Țurlea, *Iorga la Vălenii de Munte*, și urm., p. 344.

¹⁵⁰ *Ibidem*, nota 313, p. 475.

¹⁵¹ Ministerul trimitea, în 1924, 80 de cărți de cultură umanistă; cf. Petre Țurlea, *Școala de misionare „Regina Maria”*, în Constantin Bușe, Constantin Găucan (coordonatori), *op. cit.*, p. 555; Petre Țurlea, *Iorga la Vălenii de Munte*, și urm., p. 304.

¹⁵² Petre Țurlea, *Școala de misionare „Regina Maria”*, și urm., p. 555.

¹⁵³ Traian Costescu, fost director al Liceului „Traian” din Turnu Severin, trimitea 450 de volume. Idem, *Iorga la Vălenii de Munte*, p. 304–305.

unde vor lucra”¹⁵⁴. În 1939, aceasta conținea „o mulțime de cărți științifice și literare în limbile italiană, franceză, germană etc.”, cât și „o arhivă istorică a Școlii, care cuprindea «documente care vădesc nevoia de cultură a poporului nostru»”¹⁵⁵.

Domeniile ce acopereau aria de cuprindere a bibliotecii de la Văleni erau diverse și utile în educarea tinerelor misionare și a tuturor celor ce veneau la așezămintele înființate de „făuritorul de instituții”: cărți și periodice de istorie, literatură universală și românească, educație, politică, medicină și științe exacte. Misionarele plecau de la școală, după un an de studiu, capabile să disemineze în comunitățile lor cunoștințele dobândite, organizând cercuri de lectură, înființând biblioteci și organizând evenimente culturale de cunoaștere a istoriei. Printre elevele care au reușit să înființeze biblioteci au fost Ana Gratie și surorile Ileana și Cecilia Zară¹⁵⁶.

La Văleni exista și o bibliotecă personală a profesorului, loc de studiu și refugiu pentru acesta. Conform mărturiei dlui Andrei Pippidi, nepotul lui N. Iorga, în anul 1953 se decide ca manuscrisele și un important fond din corespondența istoricului să fie cedate Bibliotecii Academiei Române. Familia Iorga a reușit să mute o parte din biblioteca de la Văleni la București, în locuțele membrilor familiei¹⁵⁷. Această informație reiese și din articolul dlui Andrei Pippidi, care afirmă referitor la manuscrisul „Epistolarul» că a rămas la casa de la Vălenii de Munte, păstrat de familia istoricului”¹⁵⁸. În plus, din bunăvoința acestuia, în anul 2023, Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga” a intrat în posesia Catalogului de cărți al Școlii de Misionare.

În Catalogul de cărți al bibliotecii de la Vălenii de Munte¹⁵⁹ sunt înregistrate 1 070 volume. Nefiind datat, cronologic ultimul an de tipărire al unei cărți înregistrate este 1933, concluzionând astfel că înregistrările s-au completat între 1933–1934. Ulterior, probabil s-a trecut la o nouă organizare a fondului, pe un alt registru. Conform informațiilor ulterioare, în 1939, biblioteca însuma 3 700 de volume¹⁶⁰. În catalogul inițial numerotarea cărților se face în ordinea intrărilor în fondul de bibliotecă, ultima înregistrare se oprește la numărul 1 070. Volumele înregistrate au ani diferiți de publicare, fără o diferențiere între cărți și periodice sau în funcție de limba în care sunt publicate.

¹⁵⁴ Idem, *Școala de misionare „Regina Maria”*, și urm., p. 555.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 556.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 561; Biblioteca Academiei Române (BAR), Fond Corespondență N. Iorga, vol. 335/2, f. 484–485.

¹⁵⁷ Discuție purtată la sediul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, în data de 27.05.2025, ora 13.

¹⁵⁸ Andrei Pippidi, *Un manuscris regăsit al epistolarului lui Nicolae Mavrocordat*, p. 124. https://biblioteca-digitala.ro/05_sud-estul-si-contextul-european-buletin-V_1996_124.pdf (accesată în data de: 02.04.2025).

¹⁵⁹ Donat de către dl Andrei Pippidi Bibliotecii Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”.

¹⁶⁰ Raluca Tomi, *Școala de Misionare „Regina Maria” – un „elixir de viață morală”*, în „Studii și Materiale de Istorie Modernă”, Vol. XXXIV, 2021, p. 49; Petre Țurlea, *Școala de misionare „Regina Maria”*, și urm., p. 555.

BIBLIOTECA CASEI ROMÂNE DIN VENEȚIA

Inaugurarea Bibliotecii „N. Iorga”, ca parte a Casei Române din Veneția, s-a făcut odată cu deschiderea acestui așezământ în 1930. Casa Română era o extensie a Institutului de Studii Sud-Est Europene, ce a găzduit conferințe și serate culturale, cu expoziții permanente de artă populară și produse românești¹⁶¹. La inaugurare au participat invitați de seamă din Italia și România, printre invitați s-a aflat și Nicolae Titulescu, iar elevele de la Școala de Misionare au susținut un moment artistic, ce a impresionat participanții¹⁶². Ziarele italiene „La Stampa”, „Il Popolo d’Italia”, „Gazzetta del Popolo”, „Gazzeta di Venezia”, „Il Popolo di Roma” au descris pe larg evenimentul, un veritabil mesaj de promovare a culturii românești¹⁶³. În presa românească, Iorga are un articol, *Casa noastră de la Veneția*¹⁶⁴, dedicat acestui eveniment, iar Barbu Theodorescu, cel care l-a ajutat cu organizarea spațiului, scrie articolul „*Casa Romena N. Iorga*” din Veneția¹⁶⁵.

Biblioteca avea menirea de a asigura o oază de cultură românească celor veniți la Casa Românească. O parte dintre cărți proveneau de la Casa Școalelor¹⁶⁶ și de la Tipografia „Datina Românească”, donatori consacrați în acțiunile culturale ale lui N. Iorga. Palatul Correr, situat în Piața Santa Fosca, avea 25 de camere, „iar la mezanin se află sala de mâncare, bucătăria, camerele pentru personalul de serviciu și un muzeu format din puținele lucruri date de Ministerul Agriculturii și Industriei. O frumoasă scară urcă la apartamentele de sus. Unul mobilat mai simplu, e format din nouă camere de locuit. Tot aici se află și un început de bibliotecă. Acest apartament, întâiul cumpărat, a fost îngrijit și mobilat, de prima locatară a Casei românești, doamna Lucia Caracostea”¹⁶⁷. Lucia Caracostea, fosta elevă a lui N. Iorga, era apreciată de acesta, numind-o „întemeietoare modestă și grațioasă a casei din Veneția”¹⁶⁸.

Destinul nu a fost favorabil nici acestui așezământ, care a trecut prin perioade nefaste, dar a reușit să supraviețuiască ca entitate. Deschisă după 1989, sub numele de Institutul Român de Cultură și Cercetare Umanistică, biblioteca actuală nu mai păstrează nimic din fondul inițial de carte. După 1948, patrimoniul așezământului din Veneția, ca parte a Institutului de Studii Sud-Est Europene, a trecut în

¹⁶¹ Ioan-Aurel Pop, *Nicolae Iorga – fondator al Casei Române din Veneția*, în Constantin Bușe, Constantin Găucan (coordonatori), *Nicolae Iorga: 1871–1940. Studii și documente*, Vol. X, 2010, p. 367–404, 377.

¹⁶² Petre Țurlea, *Școala de misionare „Regina Maria”*, și urm., p. 558.

¹⁶³ Barbu Theodorescu, „*Casa romena N. Iorga*” din Veneția, în „Boabe de Grâu”, Anul I, nr. 7, august 1930, p. 422.

¹⁶⁴ N. Iorga, *Casa noastră de la Veneția*, în „Neamul Românesc”, Anul 25, nr. 85, 15 aprilie 1930.

¹⁶⁵ Barbu Theodorescu, „*Casa romena N. Iorga*” din Veneția, și urm., p. 416–424.

¹⁶⁶ Petre Țurlea, *Școala de misionare „Regina Maria”*, și urm., p. 558.

¹⁶⁷ Barbu Theodorescu, „*Casa romena N. Iorga*” din Veneția, și urm., p. 420.

¹⁶⁸ Cătălin Barbu, Mihai Barbu, *Contribuții la genealogia familiei Caracostea*, în „Memoria Oltului și Romanaiilor”, An IV, nr. 11 (45), noiembrie 2015, p. 82–83. <https://mdrs.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/03/memoria-oltului-si-romanaiilor.pdf> (accesată în data de: 23.05.2025).

proprietatea Academiei Române¹⁶⁹. Informații provenite de la personalul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” precizau că biblioteca de la Casa Română din Veneția a fost transferată la Biblioteca Institutului de Istorie și Filosofie al Republicii Populare Române¹⁷⁰, dar până în prezent nu s-a identificat nicio dovadă certă care să confirme informațiile respective.

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE CERCETĂRI ARHEOLOGICE ȘI FILOLOGICE DE LA SARANDA

Pe același model al Casei Române din Veneția, N. Iorga începe, încă din 1934, demersurile pentru înființarea Institutului de Cercetări Arheologice și Filologice de la Saranda (Santa-Quaranta), în Albania. Preocupat de istoria poporului albanez, a înțeles importanța legăturii cu aromânii din Albania și zona balcanică, precum și potențialul cercetării arhivelor albaneze. N. Iorga „a înzestrat acest viitor institut cu o bogată bibliotecă, în special lucrări personale și foarte multe cărți prețioase achiziționate de la anticarii bucureșteni”¹⁷¹. Din nefericire, proiectul început nu a putut să se desăvârșească, în contextul izbucnirii celui de-al doilea război mondial și după moartea profesorului în 1940.

După redeschiderea Legației române de la Tirana, între 1949–1950, s-au desfășurat tratative privind soluționarea problemei acestui institut și a bibliotecii înființate de istoric. Biblioteca deținea 20 000 de volume și, împreună cu toată „casa Iorga” din Saranda, erau în grija doamnei Albina Shundi. „Erau acolo multe cărți de literatură și istorie a României, multe cărți în limba italiană despre Albania”¹⁷². În ciuda eforturilor lui Nicolae Djamo, însărcinatul cu afaceri la Legația română, Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Populare Române a considerat că este o problemă a statului albanez și astfel s-au pierdut toate bunurile Institutului albanezo-român înființat prin efortul lui N. Iorga¹⁷³.

BIBLIOTECA INSTITUTULUI PENTRU STUDIUL ISTORIEI UNIVERSALE

Nicolae Iorga, prin efortul său personal, a reușit să dețină o impresionantă bibliotecă, pe care a donat-o, prin *Actul de danie* din 1923, statului român. Actul a fost completat în 1939, când donează și clădirea Institutului pentru Studiul Istoriei Universale și toate obiectele de patrimoniu, cărțile și alte bunuri deținute¹⁷⁴.

¹⁶⁹ Ioan-Aurel Pop, *op. cit.*, p. 378.

¹⁷⁰ Constantin Șerban, *Biblioteca savantului Nicolae Iorga* (I), în „Revista Istorică”, tom II, nr. 1–2, 1991, p. 86.

¹⁷¹ Gelcu Maksutovici, *Nicolae Iorga – susținător al cacuzei albanezilor*, în „Revista Istorică”, tom II, nr. 1–2, 1991, p. 51–52.

¹⁷² *Ibidem*, p. 54.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 55.

¹⁷⁴ Articolul 4 din Legea înființării Institutului pentru Studiul Istoriei Universale, publicată în „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 301 din 29 decembrie 1936, p. 11240.

Institutul pentru Studiul Istoriei Universale a reprezentat concretizarea visului lui N. Iorga de a oferi culturii românești un spațiu al studiilor bizantine și sud-est europene, cât și dintr-o arie mai întinsă a „trecutului omenirii întregi”¹⁷⁵. Totodată era nevoie de un spațiu adecvat pentru biblioteca personală, primind astfel un spațiu generos în clădirea inaugurată în anul 1939. Nucleul acestei biblioteci l-au reprezentat cele „50 000 de volume cărți și periodice, reprezentând aproximativ 35 000 de titluri”¹⁷⁶, „adunate din puținii bani pe care i-am avut la dispoziție” așa cum declara chiar eruditul la anunțul de înființare a Institutului pentru Studiul Istoriei Universale, de la 1 aprilie 1937. La inaugurarea clădirii Institutului pentru Studiul Istoriei Universale, din 16 decembrie 1939, Regele Carol al II-lea remarcă „o sală de conferințe și biblioteca, pentru care s-a rezervat foarte mult loc”.

Fondul de carte a crescut în primii doi ani de funcționare prin achiziții de la anticari și donații de la instituții, din țară și străinătate. „N. Iorga cumpăra el însuși cărțile de la cei trei frați Prach, fiecare dintre ei avea câte o asemenea prăvălie: zilnic, la orele 13, el pleca însoțit de mine, la Casa Anticariilor”, afirma dna Valeria Costăchel, directorul bibliotecii¹⁷⁷.

Pentru că Institutul avea un singur bibliotecar, în anul 1938 o parte din indemnizația de consilier regal a fost folosită de Nicolae Iorga, directorul institutului, pentru salariile a șase bibliotecari, angajați pe perioadă determinată. Personalul suplimentar era necesar la inventarierea și pregătirea fondului de carte, în vederea mutării în noua clădire. Restul banilor au fost folosiți pentru cumpărarea de cărți¹⁷⁸. Între 1937–1938, cu ajutorul lui Gh. Bezviconi, se înființa o secție de carte rusească, ce cuprindea 8 000 volume¹⁷⁹, iar Olga Fosztó avea misiunea de a identifica și achiziționa cărți legate de „trecutul istoric al neamului românesc” din Transilvania și Banat¹⁸⁰. Odată cu mutarea în clădirea Institutului pentru Studiul Istoriei Universale, biblioteca primește o valoroasă donație de carte daneză și chineză de la Ambasada Danemarcei, respectiv Ambasada Chinei. Din Italia a fost primită Enciclopedia Treccani (31 volume), în urma intervenției lui N. Iorga la ministrul Italiei la București, venit la inaugurarea Institutului¹⁸¹. Volume din aria domeniilor: istorie, cultură și civilizație, enciclopedii și albume de artă au adus o valoare semnificativă bibliotecii, care în anul 1939 ajungea „câte o sută de mii de cărți”¹⁸².

¹⁷⁵ Valeria Costăchel, *Amintiri despre înființarea Institutului de Istorie Universală de către N. Iorga*, în „Revista de Istorie”, tom 42, nr. 9, septembrie 1989, p. 955.

¹⁷⁶ Paul Simionescu, *Biblioteca Institutului de Istorie al Academiei Republicii Socialiste România*, în „Studii și Cercetări de Documentare și Bibliologie”, nr. 3, 1965, p. 319.

¹⁷⁷ Valeria Costăchel, *op. cit.*, p. 955.

¹⁷⁸ *Eadem*.

¹⁷⁹ Mariana Mihăilescu, *Nicolae Iorga și Institutul pentru Studiul Istoriei Universale. 1937–1940*, în Constantin Bușe, Constantin Găucan (coordonatori), *op. cit.*, vol. I, 2001, p. 137.

¹⁸⁰ AIINI, vol. I, 1938, f. 51; Elena-Loredana Mirea, *Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga”*, în coord. Ana Maria Ciobanu, Andrei Pippidi, Raluca Tomi, Bogdan Popa *et al.*, București, Editura Oscar Print, 2009, p. 81.

¹⁸¹ Valeria Costăchel, *op. cit.*, p. 956.

¹⁸² Ștefan Ștefănescu, *Institutul de Istorie „N. Iorga” – 70 ani de activitate* –, în „Memoriile Secției de Științe Istoric și Arheologice”, seria IV, tomul XXXII, 2007, apărut 2008, p. 30.

Nicolae Iorga, în răspunsul său din 15 noiembrie 1940 către Ministerul Educației Naționale, vorbește chiar despre 120 000 de volume¹⁸³; „sălile ocupate de biblioteca Institutului – fostă biblioteca mea personală, care cuprinde aproximativ 120 000 volume, adunate cu foarte mare grijă în atâția ani de străduințe și dăruite de mine, prin intermediul Statului și acestui Institut, celor iubitori de cultură rămân la dispoziția Institutului, care își va continua activitatea atât cât îi vor permite restrângerile impuse de actualele împrejurări”¹⁸⁴.

În contextul în care cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord către Uniunea Sovietică era iminentă, N. Iorga, în primăvara anului 1940, cu sprijinul colaboratorilor săi de peste Prut, reușește să aducă la biblioteca Institutului colecții de cărți în limba slavă și rusă. Acestea proveneau de la instituțiile de cultură românești dintre Prut și Nistru¹⁸⁵. Conștient de necesitatea salvării bibliotecilor din Basarabia, profesorul ia această decizie urgentă, înainte de pierderile teritoriale din 28 iunie 1940, pentru a proteja patrimoniul cultural românesc.

Savantul este printre acei oameni de cultură români, care au obținut cu greu fiecare carte din bibliotecă, așa cum afirma chiar el: „iubești cărțile pe care le culegi fărămă cu fărămă și pe care le plătești cu economia făcută din hrana de toate zilele”¹⁸⁶.

INTERFERENȚE BIBLIOTECONOMICE – N. IORGA ȘI COLABORATORII

Nicolae Iorga, în calitate de bibliofil și istoric pasionat, a interacționat în diferitele etape ale vieții și carierei sale cu cei mai reprezentativi pionieri ai biblioteconomiei românești. Activitatea istoricului a oscilat, pe tot parcursul vieții sale, în jurul Bibliotecii Academiei Române, unde „lucra de zor”, și a interacționat cu „legiuni de tineri erudiți, muncitori și fără pretenții”¹⁸⁷, care formau personalul bibliotecii. Iorga i-a cunoscut pe Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Ștefan Orășanu, Alexandru Sadi-Ionescu, bibliotecari apreciați și colaboratori activi ai profesorului.

Corespondența bogată dintre N. Iorga și **Ioan Bianu**, păstrată în Biblioteca Academiei Române la Secția Manuscrise¹⁸⁸, dovedește un interes comun al celor doi pentru carte și bibliotecă. Relația dintre cei doi a evoluat de-a lungul timpului, iar Bianu își începea scrisorile către Iorga cu „frate și coleg”¹⁸⁹, „iubite prieten”, „prieten buclucaș” sau „prietene iubit, dar burzului”, făcând aluzie la stările de spirit ale lui Iorga.

¹⁸³ Ministerul Educației Naționale a făcut o adresă către Institut în 10 noiembrie 1940, prin care solicita spațiu pentru a găzdui Academia de Arte Frumoase din București, a cărei clădire fusese avariata de cutremur.

¹⁸⁴ Mariana Mihăilescu, *op. cit.*, p. 138.

¹⁸⁵ Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 86.

¹⁸⁶ Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 31.

¹⁸⁷ Barbu Theodorescu, *Preocupări bibliografice în opera lui Nicolae Iorga*, și urm., p. 86.

¹⁸⁸ Vezi și Ecaterina Vaum, *op. cit.*, vol. I, p. 121.

¹⁸⁹ Barbu Theodorescu (editor), *Scrisori către N. Iorga*, vol. II, 1979, și urm., p. 38.

Fie că vorbim de o apariție nouă în colecția Bibliotecii, un împrumut de carte sau o recomandare de noutăți, Bianu îl ținea la curent pe Iorga cu toate noutățile intrate în bibliotecă¹⁹⁰. La rândul său, Iorga l-a ajutat pe Bianu cu „strângerea manuscriselor și documentelor legate de istoria bibliotecilor”¹⁹¹. Bianu îi obținea cărți lui N. Iorga prin schimburile interbibliotecare internaționale, acesta din urmă aflându-se permanent într-o lipsă de timp, sărind etapele procedurale legale de împrumut la bibliotecă. De multe ori îi erau necesare cărți din străinătate, care nu se aflau în colecțiile Academiei, pe care le obținea cu ajutorul lui Bianu, care-i făcea astfel un serviciu personal¹⁹². Iorga îl elogiază în scrierile sale pe „șeful care apărea cu ochii de pisică pânditoare [...] ca să prindă cea mai mică abatere a funcționarului sau cititorului, fie și un coleg, căci Bianu trecuse de la Sf. Sava la Universitate...”¹⁹³.

Însuflețit de impresiile profesorului, care a participat la Congresul internațional al bibliotecarilor și bibliofililor¹⁹⁴, la Paris, Ioan Bianu a coordonat organizarea la București, în 1924, a primului Congres național al bibliotecarilor. Promovarea făcută publicului aduce în prim-plan o mare disfuncționalitate în sistem, respectiv lipsa unei statistici cu numărul exact al bibliotecilor, tipul lor și fondul deținut¹⁹⁵. Ca urmare a acestei întâlniri profesionale, se pun bazele Asociației Bibliotecarilor din România, la 15 septembrie 1924, iar Nicolae Iorga este numit președinte de onoare al acesteia¹⁹⁶. Sub impulsul ideilor lui Nicolae Iorga, în anul 1925 s-a desfășurat și prima Conferință a bibliotecarilor, organizată de Ioan Bianu și Emanoil Bucuță¹⁹⁷.

În calitate de coordonator al lucrării de doctorat a lui **Alexandru Sadi-Ionescu**, Nicolae Iorga a contribuit la dezvoltarea bibliografiei științifice. A oferit suport profesional la realizarea tezei cu titlul *Bibliografia critică a călătoriilor făcute în principatele române de la 1700–1859*, publicată în anul 1916¹⁹⁸. După înființarea Fundației culturale „N. Iorga”, postul de bibliotecar a fost ocupat de Alexandru Sadi-Ionescu. El are meritul organizării bibliotecii personale a lui Iorga după anul 1924, când începe procesul de catalogare, prin înființarea fișierului alfabetic. Acțiunea a fost continuată de Valeria Costăchel, după 1936, folosind modelul utilizat la Biblioteca Academiei Române¹⁹⁹.

¹⁹⁰ Vezi și Ecaterina Vaum, *op. cit.*, vol. I, p. 121–122, 130–131.

¹⁹¹ Dan Simionescu, *Biblioteca Academiei și Istoria bibliotecilor din România*, și urm., p. 232.

¹⁹² BAR, volum XI (1899), f. 3.

¹⁹³ Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 49.

¹⁹⁴ Nicolae Iorga a susținut o comunicare despre ilustrația cărților vechi românești, publicată în *Extrait des Procès-verbaux et Mémoires du Congrès international des bibliothécaires et des bibliophiles*, Paris, 1925.

¹⁹⁵ Emanoil Bucuță, *Bibliotecile și editura*, în „Buletinul Cărții”, anul II, nr. 5, mai 1924, p. 51.

¹⁹⁶ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga și biblioteca*, și urm., p. 167.

¹⁹⁷ Emanoil Bucuță (1887–1946) a fost redactor în cadrul Institutului Social Român, director la revista „Boabe de Grâu” apărută între anii 1930–1935, un important ziar de promovare a acțiunilor culturale ale lui N. Iorga.

¹⁹⁸ Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, și urm., p. 117.

¹⁹⁹ Constantin Șerban, *op. cit.* (II), în „Revista Istorică”, tom II, nr. 5–6, 1991, p. 302.

Relația lui Iorga cu **Nerva Hodoș** a fost una profesională, dar și de amicitie. Cea mai veche scrisoare dintre cei doi datează din anul 1898. În corespondența lui Hodoș, istoricul era numit „iubite meșter” sau „meșter scump”. Subiectele corespondenței erau schimburile de informații despre cărți sau documente de interes, tipărirea unor cărți ale lui Iorga la editura Göbl, conferințele lui Hodoș la Vălenii de Munte sau invitația la evenimente, precum cel din 1904, la spectacolul corului soldaților din Regimentul al 2-lea de artilerie²⁰⁰.

Multe dintre publicațiile lui Hodoș erau realizate în urma sfaturilor primite de la profesor. Respectul și prietenia dintre cei doi reies din discursul rostit la moartea lui Hodoș: „L-am văzut astfel ani de zile aplecat asupra frumoaselor tipărituri vechi, dintre foile cărora se desfac amintiri care înfioară, farmecă și stăpânesc. Pentru el era o lume în care se cufunda: trăia pentru acești papi tiparnici, pentru acești meșteri de frontispicii, pentru acești evlavioși săpători de sfinte chipuri”²⁰¹.

Ștefan Orășanu²⁰² i-a fost elev lui N. Iorga, dar au avut o relație de prietenie și prin prisma interesului pentru istorie. Orășanu l-a suplinat pe acesta la catedră, la Facultatea de Istorie din București. În plus, lucra în calitate de grefier la Biblioteca Academiei Române, unde, împreună cu Ioan Bianu, a editat o serie de lucrări de specialitate. Angajat la Biblioteca Academiei Române și mai târziu la Fundația Universitară „Carol I”, îl informa pe Iorga asupra noutăților intrate în bibliotecă. El îi trimitea și indicații asupra diferitelor surse și note bibliografice solicitate de Iorga²⁰³. Istoricul l-a apreciat, așa cum reiese și din dedicația de la sfârșitul *Istoriei românilor*: „neuităților mei tovarăși de operă istorică Ioan Bogdan, Dimitrie Onciu, Ștefan Orășanu”²⁰⁴.

Un alt apropiat al lui N. Iorga și fost elev, **Remus Caracș**,²⁰⁵ a întocmit *Bibliografia manuscriselor*. Momentul în care l-a cunoscut pe profesor este descris de Remus Caracș lui Dan Smântânescu²⁰⁶: „Pe prof. N. Iorga l-am cunoscut pentru prima oară într-o zi de duminică din luna noiembrie a anului 1897, când intrat de curând bursier intern al Școlii Normale Superioare, am fost invitat de colegii mei mai vârstnici din anul IV: C.C. Giurescu, C. Moisil, V. Mihăilescu să iau parte la seminarul de istorie universală al prof. N. Iorga, seminar pe care-l ținea pe atunci,

²⁰⁰ Ileana Băncilă, *Nerva Hodoș*, în „Studii și Cercetări de Documentare și Bibliologie”, nr. 1, 1964, p. 80.

²⁰¹ Barbu Theodorescu, *Preocupări bibliografice în opera lui Nicolae Iorga*, și urm., p. 87.

²⁰² Ștefan Orășanu (1869–1903) a fost istoric, critic literar și poet.

²⁰³ Orășanu către N. Iorga, BAR, volum VIII (1897), f. 78; volum XI (1899), f. 158; f. 217.

²⁰⁴ Barbu Theodorescu (editor), *Scrisori către N. Iorga. 1890–1901*, vol. I, 1972, și urm., p. 259.

²⁰⁵ Remus Caracș (1878–1965) a fost elevul lui Iorga între 1897–1902. Paleograf-copist al Arhivelor Statului, profesor și funcționar la Biblioteca Academiei. A fost deputat de Argeș în 1932, în timpul guvernului condus de N. Iorga. A lansat, în 1952, volumul *N. Iorga așa cum l-am cunoscut*. Cf. Andrei Pippidi, *Un manuscris regăsit al epistolarului lui Nicolae Mavrocordat*, p. 124. https://biblioteca-digitala.ro/05_sud-estul-si-contextul-european-buletin-V_1996_124.pdf (accesat în data de: 02.04.2025).

²⁰⁶ Dan Smântânescu (1909–2000) a fost profesor, scriitor, istoric și critic literar.

acasă la el, în str. Icoanei colț cu actuala str. Orientului, într-o casă care a rămas și azi. Casa se compunea din trei camere, un antreu și dependințe. Antreul despărțea camera din colț, de la stradă, de celelalte două camere care veneau din dreapta antreului. În camera de la stradă era biroul de lucru și biblioteca profesorului, cu rafturi care gemeau de cărți și de greutatea lor mijlocul rafturilor se lăsase puțin în jos”²⁰⁷.

El a mai colaborat cu profesorul în materie de manuscrise, fiind cel care a regăsit un prețios document, al *Epistolarului lui Nicolae Mavrocordat*. Iorga menționa că avea „părți și din secolul al XVI-lea, pe care mi l-a dăruit d. Remus Caracaș”²⁰⁸. Corespondența pe teme de cercetare și împrumuturi pentru bibliotecă se află la Biblioteca Academiei Române, la secția Manuscrise²⁰⁹.

Dan Smântânescu a fost un alt bibliotecar colaborator și apropiat a lui N. Iorga. În perioada 1933–1934 a fost bibliotecar la Arhivele Statului și între 1934–1937 deține aceeași funcție la Academia Română. El a fost secretarul particular al istoricului în perioada 1931–1940. Lucrarea sa *Mișcarea sămănătoristă* (1933) are o prefață semnată de Nicolae Iorga, iar *Titanul Nicolae Iorga* (1996) îi este dedicată celui pe care-l considera „nu numai un geniu, unul dintre cei mai mari poligrafi ai lumii, ci așa cum s-a spus, mai mult decât atâta, a fost un fenomen al naturii”.

Legăturile lui Nicolae Iorga cu **Nicolae Georgescu-Tistu**, tânăr licențiat în filologie, au debutat atunci când acesta a primit, între 1924–1926, o bursă la Școala Română de la Fontenay-aux-Roses. Înființate de Nicolae Iorga, școlile românești din Paris și Roma, inaugurate în 1922, au fost adevărate temple de inițiere culturală pentru specialiștii români din sfera umanistă.

Alexandru Lapedatu²¹⁰ a fost student al profesorului și ulterior secretar al Comisiei Monumentelor Istorice, între 1904–1919, respectiv al Comisiei Istorice a României între 1911–1919. În 1907, în calitate de bibliotecar verifica, la rugămintea lui N. Iorga, diferite informații din sursele utilizate de profesor în lucrările sale²¹¹. Relația lor trecea dincolo de latura profesională, așa cum reiese și din rândurile pe care i le-a trimis N. Iorga: „Deosebită bucurie mi-au făcut cuvintele bune, venite din cea mai sigură conștiință a prezentului și din amintirile din trecut, pe care niciodată nu le-am uitat”²¹².

²⁰⁷ Dan Smântânescu, *Cum l-am cunoscut pe profesorul Nicolae Iorga, în Amintiri despre Nicolae Iorga*, vol. I, Editura Junimea, 1980, p. 159.

²⁰⁸ Andrei Pippidi, *Un manuscris regăsit al epistolarului lui Nicolae Mavrocordat*, p. 124. <https://biblioteca-digitala.ro/>, 05_sud-estul-si-contextul-european-buletin-V_1996_124.pdf (accesată în data de: 02.04.2025).

²⁰⁹ Vezi și Ecaterina Vaum, *op. cit.*, vol. II, p. 270–277.

²¹⁰ Alexandru Lapedatu (1876–1954), ministru, istoric medievist, profesor și bibliotecar la secția Manuscrise de la Biblioteca Academiei Române. A fost și fondatorul Institutului de Istorie Națională din Cluj.

²¹¹ Ecaterina Vaum, *op. cit.*, vol. II, p. 256.

²¹² Nicolae Iorga către Al. Lapedatu. *Eadem*, p. 256.

Potențialul intelectual oferit de: Nicolae Georgescu-Tistu, Alexandru Sadi-Ionescu, Constantin Moisil, Vasile Pârvan, Al. Lapedatu a fost remarcat de Nicolae Iorga. În calitate de mentor și colaborator, el i-a susținut în parcursul profesional, devenind specialiști cu o contribuție remarcabilă la dezvoltarea culturii românești.

Dintre elevii savantului, un alt reprezentant al biblioteconomiei românești a fost **Ioachim Crăciun**, care își amintește de anii studenției, când „de multe ori am avut acces la biblioteca de acasă din Șoseaua Bonaparte, nr. 6, a lui Nicolae Iorga și deseori profesorul îmi atrăgea atenția cu bucurie asupra noilor sale achiziții și într-o zi, venind din biroul său de lucru de alături, mi-a vorbit cu căldură despre cărțile sale – care au ajuns cu vremea la 70 000 de volume – întrebându-mă cu destulă sfială, dacă aş putea să încep catalogarea măcar a bibliotecii sale din această primă cameră, în celelalte două camere de la parter, pline și ele cu cărți, fiind birourile sale de muncă permanentă acasă. Am acceptat, și catalogarea înainta binișor, dar «să și citești» zicea, venind să mă vadă”. Conform mărturiei autorului, catalogarea a durat peste șase luni, până în momentul în care, la sfatul lui Nicolae Iorga, și-a ales pentru lucrarea de diplomă un cronicar maghiar din vremea lui Mihai Viteazul²¹³. În calitate de președinte al comisiei de examinare, eruditul este adus „destul de greu de la Teatrul Popular (al cărui director era și asista la repetiții, uitând de noi), [...] a venit grăbit și ne-a examinat”²¹⁴.

Ioachim Crăciun a rămas cu dilemă legată de recomandarea sa pentru postul de asistent universitar, venită de la Alexandru Lapedatu, ministru la Ministerul Cultelor și Artelor. Acesta era și profesor de Istorie veche a românilor la Universitatea din Cluj și fost elev al lui N. Iorga și i-a propus un post la catedra sa de la Cluj. Dată fiind relația dintre ministru și istoric, probabil primul solicitându-i lui Iorga ajutorul pentru a găsi un tânăr studios, precum și faptul că Lapedatu era informat că la acel moment Crăciun nu avea susținută lucrarea, afirmând că „știe că mi-o voi lua în curând”, susțin ipoteza privind recomandarea venită din partea academicianului²¹⁵.

Barbu Theodorescu²¹⁶ a fost, dintre toți acești oameni ai cărții, cel care a scris cele mai multe lucrări dedicate lui N. Iorga, toate cu o importantă valoare bibliografică. El a fost nu doar bibliograf la Biblioteca Academiei, ci și elevul, secretarul și bibliograful lui Iorga. S-a ocupat de opera și activitatea lui N. Iorga încă din timpul vieții acestuia. A publicat, între 1935–1937, *Biografia istorică și literară a lui N. Iorga, 1890–1934* și *Biografia politică, socială și economică a lui N. Iorga*. El este și autorul *Manualului bibliotecarului* (1939), lucrare concepută ca un îndrumar, cu noțiuni de bază, în profesia de bibliotecar.

²¹³ Ioachim Crăciun, *Câteva amintiri și precizări despre începuturile bibliologiei la Cluj*, în „Studia Bibliologica. Culegere de studii, comunicări și referate”, vol. II, Universitatea București, Institutul Pedagogic, Facultatea de Filologie, Secția de Biblioteconomie, An universitar 1965/1966, București, 1967, p. 37.

²¹⁴ *Ibidem*, p. 40.

²¹⁵ Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 38–39.

²¹⁶ Barbu Theodorescu (1905–1979) a fost bibliotecar, director de cabinet în perioada în care N. Iorga a fost prim-ministru (1931–1932) și conferențiar universitar la Craiova și București.

O relație specială a avut-o Nicolae Iorga cu **Valeria Costăchel**. A fost secretara personală a profesorului și ulterior bibliotecară și director al Bibliotecii Institutului pentru Studiul Istoriei Universale. Din amintirile Valeriei Costăchel, reiese că aceasta l-a cunoscut pe Iorga în anul 1936, „când el a hotărât să întemeieze un institut românesc pentru studiul istoriei universale”²¹⁷. Devotamentul Valeriei Costăchel a continuat și după moartea profesorului, ea rămânând un destoinic protector al bibliotecii și o „prietenă dragă a familiei”, așa cum afirma nepotul istoricului, Andrei Pippidi.

După cum se poate observa, eruditul român a ajutat la formarea unor elite în branșa bibliotecarilor și a intelectualilor vremii. S-a înconjurat de oameni valoroși și cu capacitate de muncă, pe măsura așteptărilor maestrului lor. Amprenta gândirii lui Iorga se regăsește în acțiunile tuturor celor cu care a interacționat. Expertiza acestora a depășit aria activităților din bibliotecă, ei excelând și în alte domenii ale culturii românești în calitate de profesori, scriitori, cercetători și directori de instituții de cultură.

Indirect N. Iorga a făcut posibilă deschiderea orizonturilor către biblioteconomia modernă românească și a făcut „o curățire” și pregătire morală a tinerei generații, în sensul imprimării valorilor morale românești în toate acțiunile ulterioare ale lor.

PRESA, PROMOTOR AL BIBLIOTECILOR ÎN VIZIUNEA LUI N. IORGA

N. Iorga a înțeles importanța promovării importanței bibliotecilor inclusiv prin intermediul presei. Acțiunile sale nu au fost singulare, anterior și alte publicații promovau știri și informații de interes despre biblioteci. Ziarul „Albina Românească”, în anul 1840, publica un *Regulament atingătoriu despre organizarea unei biblioteci publice, de ținerea și condițiile intrării în sala de cetire*²¹⁸. Este considerat cel mai vechi regulament al unei biblioteci publice românești, ce se aplică începând cu anul 1841, la deschiderea Bibliotecii Academiei Mihăilene din Iași.

„Neamul Românesc” a avut de la înființare o rubrică denumită *Cultură*. Pe lângă un rezumat al evenimentelor culturale, erau prezentate donațiile de cărți și banii oferiți bibliotecilor populare pentru achiziții de cărți. Informații despre înființarea de noi biblioteci sau șezători și manifestări culturale organizate de biblioteci, apăreau în toate numerele ziarului. N. Iorga l-a gândit inclusiv ca un important reper cultural de promovare a bibliotecilor. „Cu o curiozitate din ce în ce mai accentuată, N. Iorga a dat atenție deosebită și tehnicii culegerii cărților, precum și greutăților de tipar. Comenzi de cărți și reviste, liste de prenumerații, indicații privind procurarea de litere și hârtie și în general comerțul de carte, i-au stat totdeauna sub condei, nu rareori însoțite de comentarii pline de fină sensibilitate și cald umanism”²¹⁹.

²¹⁷ Valeria Costăchel, *op. cit.*, p. 955.

²¹⁸ Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, și urm., p. 39.

²¹⁹ Aurelian Sacerdoțeanu, *Biblioteca Academiei și scrisul și tiparul românesc*, și urm., p. 224–225.

Numerele din „Neamul Românesc”, din 1907–1908, conțin și o *Cronică literară și culturală*, unde pe scurt apăreau știri despre biblioteci și donații. O astfel de donație era făcută de Aglaia D. Holban, care dăruia 200 de cărți bibliotecii din Tătărași (Iași), biblioteca înființată de Iorga.²²⁰ La rubrica *Notițe mărunte. Cultură*, se informează cititorii cu privire la orarul „Bibliotecii românești” din Târgoviște, care nu percepe nicio taxă, pentru împrumutul cărților²²¹. Din București, cititorii sunt informați de deschiderea celei de a doua „case de cetire”, numită „Mihail Kogălniceanu”, în cartierul Grivița²²².

Popularizarea legii din 1920, care a stat la baza înființării în 1922 a celor două școli românești, de la Paris și Roma, este făcută în „Neamul Românesc”, în numărul 172 din 1920. Atenția lui N. Iorga pentru școlile românești de peste hotare este prezentă pe tot parcursul vieții. Sentimentul de apartenență la cultura și valorile românești reiese din articolul *Casa noastră din Venezia*, apărut în numărul 85/1930 din „Neamul Românesc”. Alăturarea cuvintelor casa noastră și Veneția transmit mesajul: acasă ești oriunde se află o oază de cultură românească.

Pentru popularizarea „legii N. Iorga”, în numărul 75/1932 din „Neamul Românesc”, intitulat *Biblioteci*, Nicolae Iorga scria: „Se votează o lege a bibliotecilor. Nu e prea târziu. În materie de biblioteci populare suntem cea mai din urmă țară din Europa. N-avem biblioteci, dar avem cărți. Cărți cu care nu știm ce să facem, cărți care se împrăstie, se distrug ori mucesc fără nici un folos pentru nimeni. Mobilizarea cărților e datorie pentru sufletul acestui popor. Dar mai e ceva pe lângă crearea depozitului, cât de bogat, de bine ales, de felurit. E crearea cetitorului, într-o țară unde tineretul cel mai nou cetește mai nimic. Mai puțină lecție și mai multă lectură”²²³.

Nicolae Iorga, cu fiecare ocazie când scria, transmitea un mesaj pentru poporul de rând, iar cititul era ridicat la rang de evoluție supremă în cultura unui popor. Cu articolele *O bibliotecă din inițiativă particulară*, din nr. 31/1916, *Bibliotecile satești* din nr. 210/1918, *Armele noastre: o expoziție și o bibliotecă*, în nr. 50/1919, pentru N. Iorga nu școala este esențială, ci lectura, care deschide mintea și sufletul românesc. Articole similare a publicat și în alte ziare și reviste ale vremii. *Biblioteci circulante*, apărut în „Semănătorul” din numărul IV, nr. 36 din 1905, *Bibliotecile educatoare*, apărut în nr. 13/1926 din ziarul „Neamul românesc literar” sunt doar două astfel de exemple. El critica lipsa interesului pentru citit, iar tonul folosit era unul de admonestare a „oamenilor cu carte și cu situații din orașele României”²²⁴. Apelul lansat de N. Iorga pentru trezirea clasei politice cu privire la numărul insuficient de biblioteci, se face cunoscut în paginile ziarului „Lumina Nouă” din 1913, nr. 9, cu articolul *Un oraș fără bibliotecă*, și în „Drum Drept”, anul X, nr. 43 din 1915 cu articolul *În țara fără biblioteci și neamul fără biblioteci*.

²²⁰ „Neamul Românesc”, An III, nr. 28, 5 mai 1908, p. 448.

²²¹ *Ibidem*, An VI, nr. 69, 21 iunie 1911, p. 1103.

²²² *Ibidem*, An VI, nr. 110, 30 septembrie 1911, p. 1759.

²²³ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga și biblioteca*, și urm., p. 168.

²²⁴ https://dspace.bcuculuj.ro/bitstream/123456789/152300/1/BCUCLUJ_FP_279876_1905_004_036.pdf (consultată în data de: 27.03.2025).

Așa cum afirma Barbu Theodorescu, N. Iorga „a creat elevi și a dat prestigiu muncii de bibliotecar [...]. A muncit pentru a impune și îmbogăți marile biblioteci naționale și universitare, dar fără să uite și modestele biblioteci populare, sprijinindu-le pe toate în egală măsură”²²⁵. Promovarea bibliotecilor în diferite publicații se încadrează într-un curent apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, care susține progresul societății românești prin dezvoltarea interesului pentru deschiderea de biblioteci populare la sate și orașe, sub patronajul statului, asociațiilor culturale sau al persoanelor fizice. Cu tot acest demers, alfabetizarea rămânea principala problemă a românilor la începutul secolului al XX-lea, situație cum transpare și din luările de poziție ale lui N. Iorga.

CONCLUZIE

Barbu Theodorescu spunea că Nicolae Iorga este „istoricul celor o sută de mii de cărți și mai bine, venite – cum o spune singur – «din toate colțurile lumii». S-au strâns de pretutindeni prin cumpărare sau dăruire, pentru ca apoi multe din ele să fie dăruite unor cărturari sau instituții. Din capul locului menționăm că Iorga nu a fost un bibliofil maniac, un iubitor al cărții în spirit egoist, ci a strâns-o cu scopuri precise, pentru valoarea pe care o avea conținutul său și a pus-o acolo unde urma să îndeplinească o misiune specială, adică a căutat să-i dea o folosință imediată”²²⁶.

„Bijuterie de preț”, „fluviu de înțelepciune”²²⁷, cărțile erau prezente în viața omului de cultură și „orice vizitator care venea acasă la Iorga îl găsea de obicei citind în biroul său, înconjurat de cărți puse una peste alta până-n tavan și toate rafturile suprapuse încărcate”²²⁸. Concludentă este mărturia fiicei sale, Liliana Iorga-Pippidi, care a povestit episodul când istoricul, sub amenințarea lui G. Călinescu de a i se confisca biblioteca, a acceptat silit de împrejurări să îmbrace uniforma Partidului Renașterii Naționale, cu însemne fasciste²²⁹.

Așa cum afirma C. Rădulescu-Motru, N. Iorga a fost „o figură de legendă, încă din timpul vieții și care va câștiga în grandoare cu cât va trece timpul”, iar prețuirea pentru biblioteca sa rămâne posterității în cel mai frumos crez închinat cărții: „o sfintele mele cărți, mai bune și mai rele, pe care soarta prielnică mi le-a scos înainte, cât vă datorez că sunt om, că sunt om adevărat...”²³⁰

²²⁵ Barbu Theodorescu, *Preocupări bibliografice în opera lui Nicolae Iorga*, și urm., p. 96.

²²⁶ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga și biblioteca*, și urm., p. 163.

²²⁷ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, București, Editura Minerva, 1984, p. 88.

²²⁸ Nicholas M. Nagy-Talavera, *N. Iorga – o biografie*, Iași, Institutul European, 1999, p. 111.

²²⁹ *Ibidem*, p. 382, nota 58, p. 410.

²³⁰ N. Iorga, *O viață de om. – Așa cum a fost* –, vol. I, București, Editura N. Stroilă, 1934, p. 140–141; Ion Berciu, *Nicolae Iorga, „profesorul nației”*, extras din „Școala Albei”, Alba Iulia, Tipografia Sabin Solomon, 1941, p. 3.

NICOLAE IORGA'S CONTRIBUTION
TO THE DEVELOPMENT OF ROMANIAN BIBLIOLOGY

Abstract

The article presents information about the beginnings of Romanian bibliology, with emphasis on librarianship and Nicolae Iorga's contribution to the development of this new science in the interwar period. As part of the activity of mass culturalization, Nicolae Iorga's initiatives were channelled towards the popularization of reading in Romanian society. We highlight the historian's connections with pioneers in the field and his efforts in promoting libraries and training future generations of librarians.

Keywords: bibliology, history of Romanian librarianship, Romanian libraries, Nicolae Iorga, Romanian librarians.